

Ніва

ТЫДНЁВІК
БЕЛАРУСАЎ
У ПОЛЬШЧЫ

<http://www.kurier-poranny.com/niwa>

№ 37 (2313) Год XLV

Беласток 10 верасня 2000 г.

Цана 1,50 зл.

Паны такіх хатаў не мелі...

Яўген МІРАНОВІЧ

Збіраючы матэрыялы пра немцаў у пасляваенны Польшчы я заўважыў, што сярод дакументаў створаных уладамі німа амаль ніводнага, які сведчыў бы пра тое, што нехта з палякаў хаця б сумніваўся ў справе неабходнасці высялення немцаў з заходніх і паўночных ваяводстваў краіны. У сямідзесятых гадах з Польшчы выехалі апошнія грамадзяне нямецкага паходжання. Вырашыў я пабачыць як выглядае тэрыторыя, якая да вайны была поўнасцю заселена немцамі, а сёння ўжо палякамі. Каля чэшскай мяжы знаходзіцца мястэчка Быстшица-Клодзка. Вакол яго раскінулася шмат вядомых у Польшчы курортаваў — Мендзыгужэ, Паляніца-Здруй, Лёндэк-Здруй, Кудова-Здруй. Раней яны называліся інакш, але ніхто з мясцовых жыхароў не памятае ранейшых, пяцідзесяцігадовай даўнасці называў сваіх гарадоў. Ніхто тут таксама не мае каранёў старэйших за 1945 год.

Прахадзіўшы пару гадзін па Быстшицы (даваенная назва — Габэльсвердт) не ўдалося мне ў гэтым мястэчку, якое мае за сабой тысячагадовую гісторыю, знайсці нейкія надпісы, інфармуючыя пра яго мінувшчыну. На адной з чатырох вежаў на акружавочых стары горад мурах XIII стагоддзя знаходзіцца толькі табліца, на якой, ад імя жыхароў горада, праславілаўшыца безыменная змагары за вяртанне Клодзкай зямлі „do Macierz”. Да XVII стагоддзя гісторыя гэтых гарадоў была часткай гісторыі чэшскай дзяржавы. Пасля Трыццацігадовай вайны ўся Клодзкая зямля апынулася ў межах Габсбургскай манархіі, а ў канцы XVIII стагоддзя была далучана да Прускага каралеўства.

Капіталізму, які ўжо дайшоў да Бельска-Падляшскага і Гайнаўкі, на гэтай частцы Сілезіі яшчэ не відаць. Разам з падзеннем камунізму ў Польшчы, амаль сорак працэнтаў жыхароў гміны патрацілі працу. Вакол відаць руіны пачатых у сямідзесятых і восьмідзесятых гадах інвестыцый. Найбольшая электрастанцыя ў вёсцы Млоты забрала ўжо з бюджету сотні мільёнаў долараў. Планавалася заліць некалькі далін у Быстшицкіх горах. Пабудавалі нават дзесяткі кіламетраў тунеляў пад лясістымі горнымі масівамі, якімі вялося б рэгуляванне вады. Ад дзесяці гадоў аднак усё там іржавее, а былья рабочыя жывуць найчасцей на кошт сацыяльнай дапамогі.

Ва ўспомненай вёсцы Млоты знайшоў я танны і выгадны начлег у доміку, які стаіць адзінока ў лесе на гары. Пераважна здымайшы яго старыя немцы, былья жыхары гэтай вёскі, якія замест на Канарскія астрывы прыязджаютъ адпачываць у ваколіцы, дзе правялі сваю маладосць. Уласнікамі адзін-

Першы дзень у школе сустракалі з радасцю.

Фота Аляксея МАРОЗА

Высокі ўзровень і добрыя ўмовы

Аляксей МАРОЗ

Ліцэісты і гімназісты Комплексу школ з дадатковым навучаннем беларускай мовы ў Гайнаўцы 1 верасня 2000 года запоўнілі спартыўную залу, сустракаючыся са сваімі настаўнікамі і гасцем — павятовым інспектарам асветы Гражынай Дымінскай. Дырэктар Яўген Сачко праінфармаваў пра змены, якія будуть уведзены ў школе ў новым навучальным годзе і вучні разышліся па сваіх залах на сустрэчу з выхавацелямі. Пасля былі яшчэ ўспаміны канікул і сяброўскія размовы.

Расце колькасць вучняў

З кожным годам штогод больш вучняў прыходзіць вучыцца ў Гайнаўскі белліцэй. У гэтым годзе на заняткі ў школе будзе хадзіць 680 вучняў, якія будуць займацца ў 19 аддзелах ліцэя і 4 аддзелах гімназіі. У першыя класы прынялі 128 ліцэістаў і 60 гімназістаў.

— Дваццаць трох аддзелы цяжка будзе памяціць у нашым школьнім будынку. Ужо ў мінулым годзе мы пераўтварылі два настаўніцкія кабінеты ў залы для навучання. Сёлета заняткі будзем весці таксама ў чытальнай зале і таму даўжэй будзе працаваць бібліятэка. Хочам, аднак, працаваць на адну змену, — заявіў дырэктар белліцэя Яўген Сачко. — Сёлета больш аддзелаў, бо прынялі мы гімназістаў, але ў наступным годзе не будзе набору ў першы клас ліцэя і колькасць вучняў зменшыцца. Апраўдалася ідэя стварэння Комплексу школ. Пазітыўна ацанілі гэтую пастанову Педсавет і Бацькоўскі камітэт, задаволены самі гімназісты, ліцэ-

сты, можа, менш. Праз 6 гадоў вучобы ў гімназіі і ліцэі будзе можна лепш навучыцца беларускай мове. Гімназісты, якія пасля пойдуть у ліцэй, даўжэй будуть мець непасрэдны контакт з нашымі настаўнікамі.

Хутка павялічваецца таксама колькасць настаўнікаў у белліцэі. У гэтым годзе працаваць будзе 47 педагогаў, сярод якіх 33 на поўным штаце. Прыняты на працу — на поўны штат — трох выпускнікоў Гайнаўскага белліцэя, двух быльых студэнтаў Лінгвістычнага ўніверсітэта ў Мінску, Сняжына Пліс (Пучко) і Юрка Герасімюк, якія будуць працаваць настаўнікамі замежных моў і Аліна Лаўрыновіч, якая стане школьнім педагогам.

Высокі ўзровень навучання

і добрыя ўмовы вучбы

Паводле рэйтынгу сярэдніх школ, які праводзіў часопіс „Перспектывы”, Гайнаўскі белліцэй заняў 52 месца сярод сярэдніх школ нашай краіны і 4 месца ў Падляшскім ваяводстве, а ў рэйтынгу, які арганізавалі Кураторыя ў Беластоку і „Газета выбарчая”, белліцэісты апынуліся на 12 месцы ў нашым ваяводстве, намнога апярэджаючы ўсе школы ў Гайнаўскім павеце. Самых вялікіх поспехаў дабіліся гайнаўскія белліцэісты ў Алімпіядзе беларускай мовы, у якой 5 вучняў стала лаўрэатамі і 6 фіналістамі, а адна вучаніца змагалася ў цэнтральных элімінацыях Экалагічнай алімпіяды. Вучні перамагалі таксама ў спартыўных і вайсковых спаборніцтвах у маштабе ваяводства і краіны.

[працяг [3](#)]

З гарадскога жыцця

Да гайнаўскіх улад звярнуўся жыхар Рэспублікі Малдова Віталій Сляптоў, які даказвае сваё польскае паходжанне і хоча перасяліцца на пастаяннае жыхарства ў Гайнаўку. Радныя прынялі спецыяльную пастанову, у якой згадзіліся дапамагчы грамадзяніну Малдовы.

[сесія [3](#)]

На поўдзень

Тое, што ў Польшчы адны паны, смешыць не толькі суседзяў з Усходу. Бармен у гатэлі на Славаччыне таксама шчыра рассміяўся, калі я спытваў яго, як доўга будзе яшчэ працеваць, ветліва называючы яго панам. „Пан тут будзе да раніцы”, — задаволены тыцнью сябе пальцам у грудзі.

[адпачынак у замежжы [4](#)]

Тут быў яе дом

Тамара Саланевіч была вядомай журналісткай і рэжысёрам Варшаўскага тэлебачання, але найлепшыя тэмы для тэлевізійных рэпартажаў і фільмаў яна знаходзіла тут, на роднай Беласточчыне. Ураджэнка Нараўкі, з гэтай зямлі яна чэрпала сваё творчае натхненне.

[успамін [5](#)]

Беларусь-2000

Апошнюю частку вечара праводзім у спадарства Лобанаў, лекараў-псіхіятраў. Гаспадары ўгашчаюць нас адметнай вячэрай... салатам са свежай свойскай гародніны, варанай бульбай, печаным мясам нашпігаваным часначком, элітарнай гарэлкай „Панскі дом”.

[падарожжа па Беларусі [8](#)]

Успенская царква

Царкву, якая можа памясціць 2,5-3 тысячи людзей, практаваў інжынер Міхаіл Балаш, а канструктарам быў Ежы Такаюк. 28 жніўня 1997 г. уладыка Сіман адправіў першую Літургію пры паўстаючай царкве. Год пазней, 12 ліпеня, ва Успенскай царкве набажэнствы пачалі адпраўляць пастаянна.

[новы храм у Бельску [9](#)]

Людзі сярод поля

Баба Марыя — пры Геніку, пры сыну. Шасцёра іх чалавек дома, кватэра М-6. Бабуля свой пакой мае. А колькі тое ўсё каштуе! Больш за 5 мільёнаў старых злотых! Людзі ў Бандарах хоць мяняць свае кватэры на меншыя, бо ж адкуплю гроши ўзяць?

[кавалак горада ў вёсцы [10](#)]

[працяг [4](#)]

Беларусь — беларусы

Беларускім дзеям расійскія падручнікі

Напярэдадні новага навучальнага года ў Гродне на плошчы Леніна, насупраць гарадскога выкананічага камітэта распачаў сваю працу так званы школьнны базар. У расстаўленых перад велізарным помнікам правадыру камуністай Леніну гандлёвых палатках прадаюцца сышткі, дзённікі, атласы, падручнікі, карацей усё, што патрэбна, каб дзіця было гатова да пачатку навучальнага года. Толькі ёсьць адна акаличнасць — бацькам, які жадаюць, каб іх дзецы вучыліся на роднай мове на гэтым базары няма чаго рабіць. Усё разлічана на рускамоўнае навучанне. На вокладках сышткай і дзённікай прыгожыя каляровыя выявы расійскіх поп-зорак або кінаакцёраў. Праўда, у адной з палатак акрамя расійскіх рэкламуюцца і амерыканскія зоркі, галоўныя героі фільма „Тытанік”. Асаблівым попытам карыстаюцца геаграфічныя, гістарычныя атласы і контурныя карты. Гандляры, а гэта ў асноўным супрацоўнікі дзяржавных гандлёвых прадпрыемстваў і вайсковага гандлю, прапаноўваюць разнастайныя выбар гэтага тавару. Але ўсе атласы рускамоўныя, больш таго — яны зроблены ў Расіі. Як сведчыць надпіс на вокладках, распрацоўшык — Федэральная служба геадэзіі і картографіі Расіі. А з гістарычных атласаў можна даведацца, што Расія існавала ўжо ў IX-XII стагоддзях, але на тэрыторыі Беларусі і Украіны. Як настаўнікі змогуць растлумачыць дзецим пра Полацкае княства, пра яго баракьбу за незалежнасць з дапамогай тыхіх картай па гісторыі?

На паліцах разнастайныя выбар „Буквароў” і „Азбук” для першакласнікаў. Па іх гродзенскія дзецы павінны навучыцца чытаць. Зыходзячы з асартыменту гэтих першых дзіцячых кніжак чытаць яны будуць вучыцца па-руску. Па сістэме распрацаванай у Маскве. Усе азбукі і буквары надрукаваны рознымі ра-

сіскімі фірмамі і рэкамендаваны да ўжытку Міністэрствам адукацыі Расійскай Федэрациі. Ёсьць дапаможнікі для настаўнікаў. Зборнік хатніх заданняў па-рускай мове, алгебры і геаметрыі. Дапаможнікай для навучання па-беларуску няма. Убачыўшы на адной з паліц беларускі дзённік, які сваёй кардоннай вокладкай, нейкага шэра-блакітнага колеру рэзка выдзяляеца сярод каляровых расійскіх дзённікаў, успамінаеш, што знаходзішся не ў Тамбове, а ў Гродне. Нейкую сувязь з беларускасцю падтрымліваюць і дапаможнікі па беларускай літаратуре для тых, хто паступае ў вышэйшыя навучальныя ўстановы, але экзамены туды ўжо даўно скончыліся. Навошта гэтыя дапаможнікі прадаюцца перад 1 вераснем, невядома. Ёсьць у продажы падручнік па гісторыі Беларусі, як адзначана на вокладцы, са старожытнага да нашага часу. Напісаны ён па-руску двума выкладчыкамі Гродзенскага ўніверсітета Іванам Коўкелем і Эдмундам Ярмусікам. Спадар Коўкель вядомы спецыяліст па выкрыцці беларускіх нацыяналістаў, таких як Ларыса Геніуш, Янка Купала, браты Луцкевічы. Яго малодшы калега займаецца тым жа ды вывучаў яшчэ дзеянісць савецкага камсамола. Магчыма абодва аўтары найшлі і ў старожытных часах беларускіх нацыяналістаў, але камсамольцаў там напэўна не было.

Пашпацыраваўшы па школьнім базары, робіцца зразумела, чаму ў Гродне не засталося ніводнай беларускай школы, хаяць ж згодна вынікам афіцыйнага перапісу большасць жыхароў Гродзеншчыны назвалі сябе беларускамоўнымі. У бацькоў няма выбараў. Яны ж не могуць самі друкаваць школьнія падручнікі. Беларускасць зараз у Беларусі можа захавацца толькі дзякуючы выхаванню ў сям'і.

Зміцер КІСЕЛЬ

Мені вучняў у беларускамоўных класах

У параўнанні з мінулым годам прыкметна скарацілася колькасць вучняў у падрыхтоўчых беларускамоўных класах школ сталіцы.

Як паведамілі БелАПАН у кіраўніцтве грамадскага аб'яднання „Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны”, калі летасць у беларускамоўных падрыхтоўчых класах школ Мінска вучыліся 726 чалавек, то сёлета ў такія класы было пададзена толькі 573 заявы. А рэальна, як лічаць у кіраўніцтве ТБМ, за партыі ў такіх класах сядуць не больш чым 500 дзеци, бо колькасць заяў, пададзеных у некаторыя школы, настолькі нязначная, што не дазволіць адкрыць падрыхтоўчыя класы з выкладаннем на беларускай мове.

Усяго, паводле звестак ТБМ, у стаўцы толькі 11 беларускамоўных школ з 250, дзеючых у Мінску.

Увогуле, паводле папярэдніх звестак, атрыманых БелАПАН з афіцыйных кіраўніц, у краіне ў падрыхтоўчых класах прыступілі да вучобы 114 тысяч дзеци (летасць — 123 тысячи), а ў школах

— больш за 1,5 мільёна (летасць — 1,546 мільёна).

У сярэдніх спецыяльных навучальных установах, на першы курс якіх паступілі больш за 50 тысяч падлеткаў (летасць — 49,6 тысячи), прыступілі да заняткай больш чым 140 тысяч навучэнцаў (летасць — 139,6 тысячи).

У 43 ВНУ Беларусі (летасць — 42) на дзённае навучанне прыняты 24 205 студэнтаў (летасць — 39 600). Разам з тым, за перыяд з 1993 па 1999 год прыём студэнтаў на дзённыя аддзяленні ВНУ вырас з 23,8 тысячи да 39,6 тысячи. За гэты ж перыяд агульная колькасць студэнтаў у краіне ўзрасла са 173,8 да 262,1 тысячи.

І хаяць Беларусь па колькасці студэнтаў на 10 тысяч населеніцтва наблізілася да Германіі, Галандыі, Швецыі і Фінляндыі, у краіне сёння няма ніводнай ВНУ з выкладаннем усіх предметаў на роднай мове. Дагэтуль не рэалізаваны праект беларускай інтэлігенцыі аб адкрыцці ў Мінску Беларускага нацыянальнага ўніверсітета.

Марат ГАРАВЫ
БелАПАН, 1.09.2000 г.

Еўропа не сказала ні „так”, ні „не”

Вышэйшы пілатаж

На беларускіх выбарах будуць прысутніцаў заходнія назіральнікі. Такое рашэнне было прынята на тэхнічнай канферэнцыі АБСЕ, якая адбылася ў Вене 30 жніўня. Разгляд „беларускага пытання”, мяркуючы па ўсім, быў няпростым. Рашэнне прымалася ў два этапы. Канчатковы адказ Беларусь атрымала толькі 31 жніўня. Прынятае ў выніку пасяджэння рашэнне дае абодвум бакам асновы тлумачыць яго ў сваю карысць: для нагляду за парламенцкімі выбарамі ў Беларусі будуць прысланы тэхнічныя назіральнікі ад Бюро па дэмакратыі і правах чалавека. Канферэнцыя рэкамендавала Еўрапейскай тройцы ўдзельніцачу ў Беларусі ў час выбараў. Як патлумачылі ў МЗС Беларусі, задачай тэхнічных назіральнікаў ў з'яўляеца скруплёны нагляд за выкананнем нацыянальнага заканадаўства і міжнародных стандартоў пры правядзенні парламенцкіх выбараў. У інтрыгах, якія разгарнуліся вакол венскай канферэнцыі, беларускі МЗС можа святкаваць перамогу. Каментуючы рашэнне канферэнцыі, міністр замежных спраў Урал Латыпай сказал: „Размова ідзе не аб перамозе або паражэнні. Гэта — перамога добрай волі. Гэта кампраміснае рашэнне, якое адкрывае дарогу да міжнароднага нагляду за выбарамі”.

А інтрыгі гэтыя пачаліся з моманту фармавання беларускай дэлегацыі. Асноўная з іх разгарнулася вакол таго, колькі беларускіх дэлегацый будзе ўдзельніцачу на венскай канферэнцыі. Спачатку меркавалася, што дэлегацыю афіцыйнага Мінска на канферэнцыю могуць увогуле не запрасіць. Каб пазбегнуць гэтага, Аляксандру Лукашэнку прыйшлося напісаць спецыяльнае пасланне Хаверу Салане, ды яшчэ адправіць да Саланы свайго асабістага пасланніка — намесніка міністра замежных спраў Сяргея Мартынава. У канцы мінулага тыдня стала вядомым, што дэлегацыя ад улад будзе ўдзельніцачу у канферэнцыі.

Аднак да гэтага часу высветлілася, што не ўсё ясна з прадстаўнікамі апазіцыі. Як вядома, па пытанні аbst'ялі да выбараў беларусская апазіцыя раскалоўлася. У мінулу пятніцу члены аб'яднання „Яблык” Аляксандру Фядута і Вольга Абрамава, а таксама член Аб'яднанай грамадзянскай партыі Уладзімір Навасяд накіравалі ў Вену пісьмо, у якім выказалі аргументы ў карысць прысутнасці на выбараў міжнародных назіральнікаў. Аўтары ліста папрасілі даць ім магчымасць выказаць свае аргументы ў ходзе канферэнцыі. У выніку было прынята саламонава рашэнне: у Вену запрасілі Анатоля Лябедзьку, Вінцку Вячорку і аднаго з аўтараў ліста, які не змог прыехаць па тэхнічных прычынах.

Конкурс на гранты

Управа Цэнтра грамадзянскай адукцыі Польща-Беларусь аbst'ялі конкурс на малыя гранты для пазаўрадавых арганізацый і аб'яднанняў, якія дзейнічаюць у карысць беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы. У ходзе конкурсу будуць разглядацца праекты, якія датычаць культуры, гісторыі, асветы, а таксама пазашкольных форм працы з дзецимі і моладдзю. Не будуць разглядацца праекты, якія прадугледжваюць поўнае іх фінанса-

ўнанне Цэнтрам грамадзянскай адукцыі Польща-Беларусь.

Проекты прымаюцца да 15 лістапада 2000 г. Вынікі конкурсу будуць аbst'ялены 29 лістапада 2000 г. Апазіцыю на канферэнцыі прадстаўлялі дзве асобы.

Беларускім уладам прызнанне Захадам парламенцкіх выбараў патрэбнае цяпер як ніколі. Не дарма Аляксандру Лукашэнку так нервова каментаваў перспектывы развіцця саюзной дзяржавы ў час спаткання з лідэрам расійскіх камуністаў Генадзіем Зюганавым. „Ніколі не было такога адката ад Саюза Расіі і Беларусі як цяпер”, — сказаў Лукашэнка. Мяркуючы па рэзультатах пасяджэння саюзнага Савета Міністраў у сераду, стварэнне саюзной дзяржавы адтэрміноўваецца да 2005 года, значыць, на вельмі неакрэслены тэрмін.

Таму не дзіўна, што ўлады правялі вельмі старанную падрыхтоўчую работу. Напярэдадні венскай канферэнцыі Сяргей Мартынаў правёў целую серыю папярэдніх пераговораў. За месец ад візіту ў Мінск апошнія місіі АБСЕ ва ўлад з'явілася дастаткова многа новых аргументаў. Наўрад ці не самы важкі з іх — спісок прыкладна з 60 прозвішчай прадстаўнікоў апазіцыі, якія балатуюцца на выбарах, атрыманы напярэдадні ўсімі заходнімі пасольствамі.

Не менш прынцыповае рашэнне Венскай канферэнцыі і для радыкальнай апазіцыі, якая не ўдзельнічае ў выбарах. Для БНФ і радыкальнай часткі АГП, якія пачалі кампанію „Байкот-2000”, Захад застаецца галоўным, калі не адзінкім козырам. Яны зрабілі заўшнне вялікую стаўку на тое, што Захад апрыёры не признае выбараў, адмаяўляючыся прысласць на іх назіральнікаў. Агаворка, што накіраванне назіральнікаў не абазначае аўтаматычнага признання саміх выбараў, наўрад ці можа кагосці ўцешыць. Зразумела, што рашэнне аб прызнанні або непрызнанні выбараў павінна прымацца па рэзультатах міжнароднага нагляду за імі. „Беларускія ўлады не выканалі да канца папярэдніх умоў. Усё будзе залежаць ад справаздачы з выбараў”, — сказаў член сакратарыя Савета Еўропы.

Прысутнасць міжнародных назіральнікаў дае дадатковыя і вельмі добрыя гарантіі тым апазіцыянерам, якія ўдзельнічаюць у выбарах. Прыкладуўшы столькі намаганняў для запрашэння назіральнікаў, улады не рашацца рызыкаць тым, каб гэтых выбараў не прызналі. А гэта дазваляе спадзявацца, што ў новым парламенце будзе дастаткова моцная дэмакратычная фракцыя. І, як падказвае волыт, менавіта гэта падарменцкая фракцыя зойме пазіцыю лідэра ў апазіцыйным руху, выцясніўшы тых, хто адмовіўся ўдзельнічаць у выбарах.

Вольга ТАМАШЭУСКАЯ,
Андрэй МАХОЎСКІ
Беларусская деловая газета
№ 829 ад 1.09.2000 г.

ванне Цэнтрам грамадзянской адукцыі Польща-Беларусь.

Проекты прымаюцца да 15 лістапада 2000 г. Вынікі конкурсу будуць аbst'ялены 29 лістапада 2000 г.

Дэталёвая інфармацыя наконт конкурсу можна атрымаць пішучы або тэлефону ў аднаго з адрасаў:

Centrum Edukacji Obywatelskiej
Polska-Białoruś
ul. Lipowa 25 m. 3, 15-424 Białystok
tel./fax (085) 744 55 37

У час рэформы

Пачаўся чарговы год у сістэме рэфармаванага навучання. Ужо зараз вядома, што перавядзенне абавязку фінансавання пачатковых школ і гімназій на мясцовых самаўрады было памылкай. Гэтым апошнім не толькі не хапае грошай на працягванне адукцыінай рэформы, але і на зарплату настаўнікам. У Чаромсе, напрыклад, дэфіцит школы дасягае амаль двухсот тысяч злотых.

— Спадзяємся, што Міністэрства адукцыі падашле неабходныя гроши, — гаворыць дырэктар Мікалай Міхалюк. — Калі гэтага не зробіць, дык гміна вымушана будзе ўзяць крэдыт, каб выконваць ускладзенія на яе абавязкі перад настаўнікамі.

З пачаткам 2000/2001 навучальнага года ў школу паступіла 332 вучні. З пецярыма вучнямі школа будзе займацца індывідуальна. Для гэтай справы вызначаны настаўнікі, якія ад пяці да адзінаццаці гадзін у тыдні праводзяць заняткі з дзецьмі на кватэрах. Тычыцца гэта вучняў з устойлівай інваліднасцю, як і тых, якія па прычыне інфекцыйных хвароб не могуць працягваць у калектыве. Праблема індывідуальнага навучання пашыраецца. Дагэтуль мелі мы троє хворых дзетак. Сёлета ў першы клас паступіла двое. Наша школа карыстаецца шаснаццю штатамі для настаўнікаў. Пяцярых працујуць на паўстаўкі. Маём штатную бібліятэкарку і выхавацельку ў святыні. Вучоба пачынаецца ў асноўным ад гадзіны восьмай зранку. Толькі два класы малодшых дзетак (ІІ „а“ і ІІІ „а“) прыходзяць пазней, паколькі яны не маюць магчымасці карыстацца кабінетамі той час.

— Скажыце, калі ласка, што на Вашу думку заслугоўвае на ўвагу ў адукцыінай рэформе? — пытаю дырэктара школы.

— Дагэтуль школы карысталіся адной шматгадовай праграмай, — гаворыць Мікалай Міхалюк. — Зараз такіх праграм некалькі дзесяткаў і школа выбірае сабе адпаведную. Іншай навінкай з'яўляецца сама сістэма навучання. Да-гэтуль вучань ад першага класа вывучаюць асобныя предметы. Зараз у класах І-ІІІ вядзецца інтэграване навучанне, а заняткі настаўнікі праводзяць на аснове ўласнага сцэнарыя. У канцы навучальнага года вучню даецца адна ат-

сальная ацэнка. Вучні IV-VI класаў праходзяць блокавае навучанне. Няма ў новай сістэме паасобных прадметаў: геаграфія, біялогія, фізіка і хімія, а супольны блок прыроды. Прадмет музыка і пластика зараз спалучаны ў ма-стасці блок. Навінкай з'яўляецца тэхніка з інфарматыкай, дзе вучні ад ІІІ класа знаёмыца з камп'ютэрнай тэхнікай. Ад ІV класа пачынаецца навука нямецкай мове (абавязкова) і рускай (факультатыўна).

— А як маецца справа з падручнікамі? Кажуць, што нельга карыстацца мінулагоднімі.

— Гэта зусім не так, — заяўляе мой суразмоўца. — Сапраўды, у класах I-III гэта немагчыма, бо вучні гэтых класаў карыстаюцца практыкаваннямі, якіх у наступным годзе нельга прымяняць паўторна. Інакш маецца справа ў IV-VI класах. Калі мы выбраўлі праграму ў мінульым годзе дык гэту ж праграму працягваем рэалізаваць і ў наступных гадах. Таму падручнікі могуць быць паўторна выкарыстаны.

— А як маецца справа з гімназіям?

— Сёлета ў першы клас паступіла 120 вучняў у чатыры аддзяленні. Паколькі будынак гімназіі зараз праходзіць рамонт, у верасні заняткі будуць праводзіцца ў Пачатковай школе. Гімназістамі вучыцца пяць штатных настаўнікаў. Сем настаўнікаў даходзяць з Пачатковай школы. Ад першага класа вучні вывучаюць англійскую мову. А ўсяго маюць калі дзесяці прадметаў.

У час размовы я даведаўся, што школьнай сталовай ў гэтым годзе будзе рыхтаваць 220 абедаў (дзвесце для вучняў і 20 настаўнікам). Калі па прычыне адсутніці вучня ў школе застаецца абед, кожны можа яго выкупіць. Як у мінульым годзе, так і зараз 45 маламаённых вучняў карыстаюцца бясплатным харчаваннем. Кошт аднаго абеду вагаецца ў межах ад 1,80 да 2,10 зл. Гэта, як сказаў дырэктар Мікалай Міхалюк, самая даступная цана. Папытаваў я дырэктара пра ацэнку адукцыінай рэформы.

— На рэзультат трэба пачакаць. Пасля трох гадоў гімназісты стануть да экзаменаў. Ацэнваць будзе незалежная ад школы камісія. Тады стануть вядомымі вынікі рэформы.

Уладзімір СІДАРУК

Вопытны земляроб

Малады земляроб **Міраслаў Ярмоцік** з Ванева (Нарваўская гміна) у мінульым годзе прадаў гайнаўскаму Малочна-таварнаму кааператыву 138 тысяч літрапў малака самай высокай якасці. Ён — з „малачарскага басейна“, як называюць гэты куток у Нарваўской гміне, а таксама на Гайнаўшчыне. Сёлета штодзень надойвае 600-700 літраў сыродаю. Ужо шосты год самастойна вядзе бацькаўскую гаспадарку. Цяпер абрабляе звыш 60 гектараў сельскагаспадарчых угоддзяў. Не шкадуе мінеральных угнаенняў на сенажаці і пашы. Сёлета іх высейва за 20 тысяч злотых.

У нялёгкай працы на гаспадарцы дапамагаюць яму жонка Агнешка, бацька Юзэф ды маці Софія. Зараз заканчвае пабудову склада для мінеральных угнаенняў. Мае 4 трактары, камплекты падвесных машын і легкавы аўтамабіль.

Вопытны ванеўскі земляроб закончыў Сельскагаспадарчы ліцэй у Міхалове. Ахвотна карыстаецца парадамі гайнаўскай Сельскагаспадарчай кансультатыўнай.

Тэкст і фота Янкі ЦЕЛУШЭЦКАГА

З гарадскога жыцця

У час пасяджэння Гарадской рады ў Гайнаўцы, якое адбылося 23 жніўня 2000 года, разглядаліся бягучыя спраўы. Радныя вырашылі аб спосабе налічэння сваіх дыет.

Рэпатрыяцыя ў Гайнаўку

За юрыдычнымі і організацыйнымі парадамі да гайнаўскіх улад звярнуўся жыхар Рэспублікі Малдова Віталій Сляптоў, які даказвае сваё польскае паходжанне і хоча перасяліцца на пастаяннае жыхарства ў Гайнаўку. Радныя прынялі спецыяльную пастанову, у якой згадзіліся дапамагчы грамадзяніну Малдовы, і дзякуючы таму будзе ён мог звярнуцца да польскага ўрада з просьбай аб рэпатрыяцыі. Радныя адбрылі таксама інфармацыю аб дзейнасці Самастойнага публічнага Комплексу аховы здароўя. Плануецца адкрыць у ім псіхіятратычна-наркологічны аддзел на 40 ложак. Павінна гэта аблежаваць увальненні працаўнікоў, прадбачаны ў сувязі з праграмай скарачэння даўгоў. Нядыўна гарадскія ўлады супольна з прадстаўнікамі спартыўных клубаў разглядалі магчымасці развіцця спорту ў Гайнаўцы. У час дыскусіі гаварылася аб патрэбе будовы крытага басейна, пляцоўкі для лёгкагатлетычных спаборніцтваў, спартыўнай залы пры Падставовай школе № 3 і падрыхтавання лясной спартыўнай пляцоўкі для футбольных матчаў. Нядыўна распачалася будова спартыўных пляцовак у паасобных кварталах горада. Хаця паявіліся засцярогі некаторых старых людзей наконт гульняў дзяцей і моладзі перад жыллёвымі блокамі, то надалей будуць паўставаць плошчы для спартыўных заняткаў.

Гарадская ўправа станоўча ацаніла падпісаную раней дамову (разам з суседнімі гмінамі і стараствам) з Раённай дырэкцыяй Польскай дзяржаўнай чы-

гункі ў справе захавання да канца верасня г. г. пасажырскага чыгуначнага транспарту з Гайнаўкі ў Цісоўку. Гмінныя ўлады абяцалі рамантаваць чыгуначны аўтобус, прыбіраць чыгуначныя прыпынкі, а таксама зняць на гэты перыяд падатак ад чыгуначных нерухомасцей. Яшчэ ў ліпені Управа горада аналізавала дзейнасць Прадпрыемства жыллёвай гаспадаркі, якое павінна шукаць сродкі на рамонты старых будынкаў. Патрабуюць яны дациллення, тынкавання і змены аконнай сталяркі. Сёлета на рамонты дахаў у сямі будынках выдзелены будзе каля 300 тысяч злотых, а да трох будынкаў даведзена будзе ўсё плаціць чыншаў за кватэры. У канцы мая 2000 года задоўжанасті па чыншах склала амаль 900 тысяч злотых. Зараз у Гайнаўцы вельмі мала сацыяльных нізкастандартных кватэр, куды можна было б перасяляць даўжнікоў і гэта спрыяе росту агульнай задоўжанасті кватараў.

Новыя дыеты

У час пасяджэння Рады прынята была пастанова, якая ўвяла новы спосаб налічэння дыет (камандзіровачных) для радных. Раней за ўздел у пасяджэннях Гарадской рады і камісіі атрымлівалі яны сталую грошовую кампенсацыю. Цяпер за кожную непрысутнасць раднага на сесіі або пасяджэнні камісіі дыета будзе памяншашца на 20%. Пастанова памяняла таксама спосаб налічэння зарплаты для бурмістраў, пра якую вырашае Рада. Радныя Камісіі гандлю, паслуг, дробнай вытворчасці і сельскай гаспадаркі запрапанавалі павысіць спецыяльны дадатак для бурмістра з 10% на 30%. Аднак сам бурмістр папрасіў не павышаць яму плату і гэта прапанова была знята з павесткі дня.

Аляксей МАРОЗ

Высокі ўзровень і добрыя ўмовы

[1 ♂ праца]

У новым школьнім будынку добрыя ўмовы вучобы, прасторныя кабінеты, калідоры і новая спартыўная зала. Нядыўна прывезлі ў школу новыя камп'ютэры, а раней у кабінэце замежных моў паставлена была гукавая апаратура. Абсталяванне ў прадметных кабінетах і на калідорах дапамаглі выканаць бацькі вучняў, а нацыянальныя сцягі і гербы калі дзяцей звярнуўся ў актавую залу праектаваў і выконваў гайнаўскі мастак Віктар Кабац. Многія вучні карыстаюцца школьнай сталовай, якая прадае таксама абеды для вучняў іншых школ, для людзей звонку і гэтымі паслугамі зарабляе гроши для школы. У час канікулаў перад уваходам у школу праклалі новы траптуар, а зараз вакол школьнага будынка ставяць агароджу. Яшчэ ў гэтым годзе прадбачаеца падключэнне школьнай сістэмы аципллення да гарадской кацельні. У белліцэі чакаюць таксама пастановы гарадскіх улад у справе будовы крытага басейна, які знаходзіцца біля таксама вучні іншых школ і жыхары горада.

Праграмныя і організацыйныя змены

Белгімназісты вучцаца паводле новых праграм навучання. Настаўніца беларускай мовы Аліна Якімюк ствары-

ны настаўнік дастасоўвае да патрабаванняў экзамена на атэстат сталасці і праграмы прадметнай алімпіяды. Зараз настаўніца беларускай мовы Вольга Сянкевіч піша праграму навучання беларускай мовы для будучага трохгадовага ліцэя. Нядыўна настаўнікі беларускай мовы выязджалі на курсы падрыхтоўкі да арганізацыі новага экзамена на атэстат сталасці па беларускай мове, які будзе праведзены ў 2002 годзе. Ужо трэба складаць тэмы да ўнутранага пісьмовага экзамена, якія вучні трэціх класаў будуть браць для распрацоўкі. Новыя стандарты патрэбныя, пе-рад усім, для вонкавага экзамена, якія белліцэйсты будуть здаваць перад специяльнай камісіяй.

Аляксей МАРОЗ
Фота аўтара

На поўдзень

Вадавіцкі магістрат з заявай аб вернасці пане.

Венгрыя была першым замежжам, якое я пабачыў. Зрэшты, чыста выпадкова, бо ў 1986 годзе была гэта адзіная краіна, куды з Польшчы можна было паехаць без віз, запрашэння і таму падобнае валакіты. Утраіх, з заплечнікамі, праехаліся мы па гэтай невялічкай краіне з поўначы на поўдзень і назад. У мяне пасля паездкі нарадзілася прага падарожжаў — не дзіцячая, кніжная, а такая, якую не цяжка ажыццяўіць — і вялікая любоў да Венгрыі і мадзьяру.

Пачуццё гэтае, як вядома, не дaeца раз назаўсёды і трэба яго падтрымліваць. Таму я час ад часу наведваю Будапешт і аколіцы і з прыемнасцю канстатую факт, што мая любоў да гэтай прыгожай краіны пасярэдзіне Еўропы мацнене. Таму з чыстым сумленнем на наступныя канікулы рэкамендую ка-роткі выезд з сям'ёй, знаёмымі або на-ват у адзіночку. Халоднае Балтыйскае мора пачакае, а на Мазурах дажджы і камары будуць такія самыя праз ты-дзень і два.

Сёлета спрактыкаваў я сямейны выезд на машыне, дык пра такі варыянт будзе далей.

Найгорш і найдаўжэй трэба ехаць праз Польшчу, дык варта зрабіць сабе перапынак, адпачыць і паглядзеце нешта па дарозе. Мы рашыліся на най-больш праслаўлене апошнім часам мястэчка Вадавіцы. Ян Павел II, наведаўшы месца свайго дзяцінства, успомніў

цукерню і смачныя *kremówki*. Не мог зрабіць лепшага падарунку сваім землякам. Цяпер на кожным рагу вакол прыгожага рыначку і акружочых яго вулічак усе кавярні і прадуктовыя крамы прарапануюць *kremówki papieskie*. З прыгожым, капіталістычным выкарыстаннем славы земляка, якое яму нічуть не адбірае арэолу, на жаль, ідзе напышлівасць мясцовых улад, якія на франтоне магістрата вывесілі аграмадны транспарант: *Wadowicki samorząd zawsze wierny Janowi Pawłowi II*. Старая форма — новы змест.

Славакія

Тое, што ў Польшчы адны паны, смешыць не толькі суседзяў з Усходу. Бармен у гатэлі на Славачыне таксама шчыра рассмяяўся, калі я спытаў яго, як доўга будзе яшчэ працаўца, ветліва называючы яго панам. „Пан тут будзе да раніцы”, — задаволены тычнью сябе пальцам у грудзі, а затым запрапанаваў на сон, асаніўшы спярша мяне зрокам, выдатную славацкую слівавіцу на 50 градусаў.

Людзі ў Польшчы пра Славакію на-огул мала ведаюць, часта прытым блытаючы славакаў з чэхамі. Несправядліва, бо лёс спадчыні гэтыя дзве славянскія нацыі толькі ў пачатку нашага стагоддзя. Раней чэхі былі ў палітычна-еканамічна-культурнай сферы нямецкага Рэйха, калі славакі ў Венгерскай дзяржаве. Сведкам тае прыналежнасці засталі-

ся хаця б вінаграднікі і добрыя гатункі славацкага віна, а таксама паўмільённая венгерская меншасць, пра якую адкрыта сведчаць падвойныя назвы мясцовасцей у шырокай паласе на поўдні Славаччыны. Экскурсія туды была б павучальнай для маючых уладу асоб Падляшскага ваяводства, якім беларускія надпісы ў публічным месцы асацыруюцца сама менш са стратай незалежнасці Польшчы.

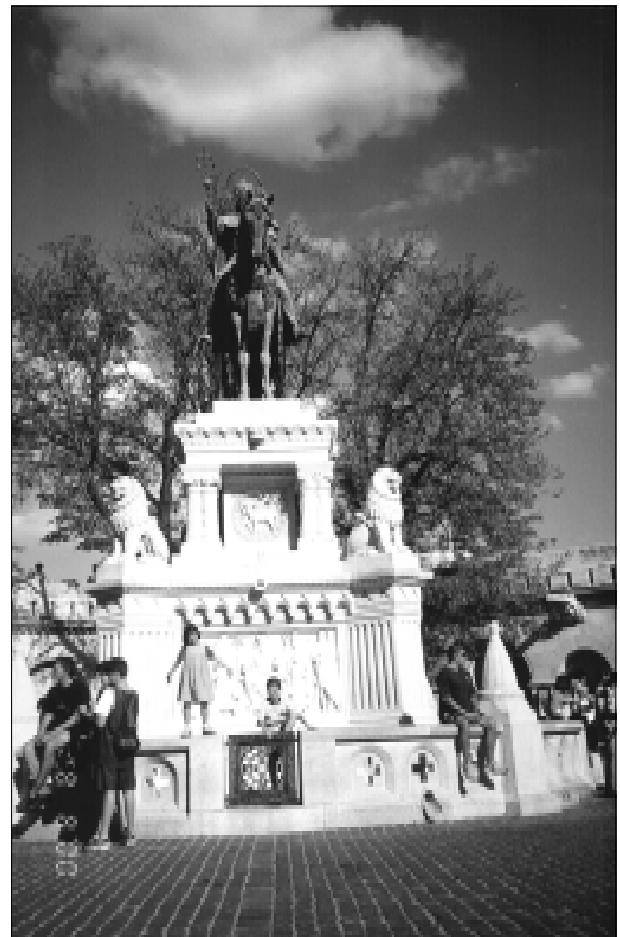
Праз Славаччыну можна праехаць за тры гадзіны, цешчы вочы прыгожымі гарыстымі краявідамі паабапал шашы. Але можна — і гэта менавіта рэкамендую — затрымацца на абед або і начлег. Абыдзеца гэта намнога танный чымсьці ў Польшчы і заўсёды ёсць нагода пасмакаваць асаблівасці кухні суседзяў. Можна хаця б з'есці, так як у Чэхіі, кнэдлікі з капустай і свінінай, або, як у Венгры, гуляш-суп, або, у горскіх ваколіцах (там здаецца, амаль усёды горы) галушки з авечым сырам. І пагіць, калі хто не любіць віна ані мацнейшых напояў, найбольш вядомым лёгкім славацкім півам „Залаты фазан”.

Усюды можна без праблем дагаварыцца па-польску, а нават па-беларуску, што яшчэ больш блізкім робіць гэты — як і мы — просты, па-мужыцку дэмакратычны ў адносінах да іншых народ.

Мы на Славачыне нічога загадзя не браніравалі, нічога не планавалі. Ужо зараз за мяжой я пераканаўся, што зрабілі слушна. Над Араўскім возерам амаль усе гатэлі, пансіёны і летнія домікі апанавалі курортнікі з Польшчы. Такая наяўнасць *rodaków*, крыклівых і злёткі адуманеных таннымі півамі, была не досьць культурна экзатычнай. Рашылі мы спыніцца там, куды даедзем. Лёс выпаў на курорт Данавалі між Нізкім Татрам і Вялікай Фатрай. Напэўна ў іншым месцы маглі бы заплаціць менш, але 80 злотых за пакой для двух асоб у прыстойным гатэлі і так пададалася нам невысокай ценой.

Будапешт

У адрозненні ад славацкай, з венгерской мовы не разумееш ні слова. Гэта, парадаксальна, дае табе пачуццё свобо-ды — ні ты да нікога не маеш справы,

Помнік св. Сцяпану — хрысціянізатару венграў, як і астатнія будапешцкія помнікі — прыязны людзям. Каля яго можна прысесці, адпачыць.

ні іншыя да цябе. Ходзіш сабе па вуліцах аднаго з прыгажэйшых єўрапейскіх гарадоў, захапляешся архітэктурай, прыглядаешся людзям, адпачываеш. Калі табе нешта трэба, так ці іначай даговорышся — знайдзеца чалавек, які зразумее пару слоў па-ангельску або па-руску, а найхутчай па-нямецку. Так ці іначай, не застанешся галодны, сасмаглы ці без начлегу.

Мы знайшлі начлег у студэнцкім інтэрнаце па вуліцы Бэлі Бартока, замененым на вакацы ў маладзёжны гатэль, у якім, аднак, пра ўзрост гасцей не пытаваць. Аб яго „маладзёжным” хара-кторы сведчаць умовы пражывання (прыбіральня і душ супольныя на ўесь калідор) і цана. Мы — тры дарослыя асобы і двое дзяцей — узялі адзін пакой і заплацілі за ноч больш-менш 180 злотых. Выгоднае было тое, што наш гатэль быў амаль у цэнтры, пад гарой Геллерт, адкуль можна прыглянуцца Будапешту з гары і рушыць у паход па запланаваным там маршруце.

(*працяг будзе*)

Мікола ВАЎРАНЮК

Фота аўтара і Аліны ВАЎРАНЮК

Паны такіх хатай не мелі...

[1 ♂ працяг] га новага і драўлянага доміка ў гэтай ваколіцы аказаліся... беларусы, або, дакладней кажучы, дзеці выхадцаў з Беласточчыны. Іх маці, пані Ніна, толькі што вярнулася з Грабаркі. Пад уражаннем таго, што пабачыла ў гэтым годзе на Святой Гары, абяцала сабе, ужо цяпер, паехаць на Спаса праз год. Дзяцей, якія нарадзіліся і выхаваліся ў Судэтах, Беласточчына ўжо не прыцягае, не выклікае ніякіх эмоцый.

Муж пані Ніны, таксама беластоцкі беларус, быў лекарам. Яго сын, трыццацігадовы Міраслаў, не сумняваецца ў тым, што ён паляк. Успамінаючы бацьку, з перакананнем заяўляе, што нацыянальныя праблемы ў Судэтах ужо вырашаны. Мой бацька — кажа — бацьку вакол толькі ўкраінцаў і не разумеў, чаму яны так сябе ненавідзяць. Украінцамі называў ён палякаў, прывезеных з Валыні і Галіччыны, а таксама людзей, вывезеных у час акцыі „Вісла”

з Люблінскага, Жэшаўскага і Кракаўскага ваяводстваў. Палякі з цэнтральнай Польшчы не разумелі ні адных, ні другіх, а ўсе разам ненавідзелі мясцовыя немцаў-аўтахтонаў. Гэтыя апошнія пакідалі свае гаспадаркі і ўцякалі ў Німеччыну пры кожнай нагодзе, якую стваралі польскія ўлады. Апошнія немцы выехалі з Млотаў і іншых вёсак пры канцы шасцідзесятых гадоў. Маладыя, незалежна адкуль прыехалі іх бацькі і якія былі яны нацыянальнасці: палякі, украінцы і беларусы, адчуваючы сябе палякамі і амаль цалкам забылі пра войны, якія дзесяткамі гадоў вялі ў Судэтах іх бацькі.

У Судэтах, хаця асталіся яшчэ нямецкія дарогі, цяжка дзе-небудзь даехаць. Чыгуначныя лініі закрыты, а курсаванне аўтобусаў часова спынена з-за нерэнтабельнасці. У ваколіцы Быстшицы, дзе судэцкім краявідамі маглі бы захапляцца дзесяткі тысяч туристаў, жыщчы быццам бы замерла. Вакол апусцелых

драг бачны шматлікі сляды неіснуючых вёсак, паасобных фермаў. Страшнна сумнае ўражанне выклікають апусцелыя шыкарныя двухпавярховыя каменныя дамы з рэшткамі чырвонай чарапіцы, без акон. Разам з хатамі-палацамі разбураюцца і гаспадарчыя будынкі, таксама каменныя або з чырвонай цэглы. На шматлікія панадворкі ўзджталі цераз каменныя брамы. Напамінала гэта забудову характэрную для замкаў, якіх яшчэ некалькі захавалася ў Судэтах. У вёсках Быстшица-Старая, Вуйтовіцы, Млоты большасць дамоў была пабудавана ў палове XIX стагоддзя. Іх сцены яшчэ трываюцца, але не рамантаваныя дахі і вокны ўжо развяліліся. На беластоцкай вёсцы, як і ў цэнтральнай Польшчы, не было і ніяма сялян, якія дазволілі бы сабе на такія будынкі. Тут, — кажа пані Ніна, — мясцовыя сяляне мелі такія хаты, абы якіх маглі толькі марыцца даваеннымі памешчыкамі на Падляшшы.

Пасля вайны прыезджали сюды людзі іншай цывілізацыі. Не ведалі як на горскіх абшарах сяяць пшаніцу, садзіць

буракі, да чаго служаць пакінутыя немцамі машыны. Перасяленцы займалі апусцелыя хаты, але іх ніколі не рамантавалі. Не было такої патрэбы. Мясцовыя немцы безупынна выязджалі. Іх будынкі былі заўсёды ў знакамітым становішчы. Таму той, каму ў час дажджу вада пачынала капаць на падлогу, не рамантаваў дах, толькі займаў чарговы апусцелы дом. Сёння краівід некаторых вёсак напамінае югаслаўскія мясцовасці пасля атакі НАТАўскай авіяцыі.

Найбольш уразіла мяне ўраджайнасць здзічэлых старых садоў, якія асталіся вакол горскіх дарог і калі рэштакі нямецкіх гаспадарак. Тысячы тон яблыкаў, груш, малін ляжаць на зямлі і вісяць на дрэвах. І яшчэ больш дзіўнае, я не знайшоў сярод гэтай садавіны пашкоджаных чарвякамі фруктаў. Гэтае дабро нікому там непатрэбнае. Стоячы пад грушай, вакол якой зямля была засланая яе плёнам, у мяне складалася ўражанне, што гадамі нікто пад ёю не схіляўся і не падняў яе вялікія і смачныя плады.

Яўген МІРАНОВІЧ

Тут быў яе дом

Тамара Саланевіч у Гарадку на святкаванні 35-годдзя Гарадоўскага хору.

Пішу пра **Тамару Саланевіч**, якая так не ў пару адышла ад нас у ліпені гэтага года, і нікак не магу сабе ўяўіць, што пішу я ўспамін пра яе, а не праста пляткую ў рэдакцыйным пакой, а яна, як заўсёды сур'ённая і сканцэнтраваная, сядзіць і ўважліва слухае.

У другой палове сямідзесятых і ў вясімідзесятых ды яшчэ доўга ў дзеяностых гадах (пакуль рэдакцыю нашу не папрасілі „ветліва” выбрацца з Дома прэсы па вуліцы Суражской, які заняла Управа Беластоцкага рэгіёна „Салідарнасці” са сваёй „Газетай Вспулчэнснай”) — Тамара Саланевіч часта заходзіла ў „Ніву”.

Збіраліся заўсёды ў нашым пакой нумар дваццаць адзін. З „Газеты Вспулчэнснай” прыходзіла Янка Штахельская, любіў пагаварыць з Тамарай Алёшка Карпюк, які тады працаваў у „Ніве”. Пазней Тамара ўжо прыходзіла больш да мяне, але любіў пагаварыць з маладымі журналістамі.

Калісь у пакой зайшоў новы „нівец” Янка Максімюк і ўключыўся ў размову. Глядзей на Тамару, як на нешта, што

сышло з неба. Тамара была ім захоплена. О-о! Дык гэта такая маладая беларуская інтэлігэнцыя?! Як ён гаворыць! Імідж! Значыцца, яшчэ не ўсё прапала...

Тамара Саланевіч была вядомай журналісткай і рэжысёрам Варшаўскага тэлебачання, але найлепшыя тэмы для тэлевізійных рэпартажаў і фільмаў яна знаходзіла тут, на роднай Беласточчыне. Ураджэнка Нараўкі, з гэтай зямлі яна чэрпала сваё творчае натхненне. Прыйзджала да маамы (якая на дзесятым дзесятку яшчэ сядала на кані!), а жыла ўсім тым, што хвалявала тутэйшых людзей. Любіла падгледаць Беласточчыну, умела заўважыць са маама галоўнае. Рабіла тое, чаго не рабілі, ды і не патрапілі б зрабіць іншыя. Усёды мела сяброў.

І ці ж не мела яна рацыі ў сваім фільме „Ці чуеш, як плача зямля?”, у якім паказала трагедыю жыхароў вёсак, залітых Семяноўскім вадасховішчам?! Тамара ўжо тады сэрцам адчуваала ўсю абсурднасць гэтай ідэі. Відаць, бачыла яна глыбей і прадчуваала будучыню мацней за іншых. Час пераканаў нас у гэтым.

У Тамарыных фільмах адчуваецца не толькі рука вонкінага рэжысёра, але і сэрца спагадлівага чалавека. Яе да глыбіні душы краналі людскія няшчасці, гібель прыроды, няўхільнае прамінанне. Яна заўсёды была з пакрыўданым.

І ці гэта будзе фільм „Матачнік”, у якім яна ўвекавечыла магутнага зубра ў яго апошнім натуральным асяроддзі — у Белавежскай пушчы, ці „Жэртва” — пра шуканне шчасця ў паломніцтве на Святую Гару Грабарку, ці фільм „Ужо непатрэбны” — пра дом грамадскай дапамогі ў Ялоўцы, ці „Мелодыя душы” — пра сляпога музыку, ці кожны іншы фільм — іх героі заўсёды маглі разлічваць на Тамарына спачуванне.

Тамара Саланевіч імкнулася зафіксаваць на тэлестужцы ўсё найболыш істотнае, характэрнае для Беласточчыны

і толькі для Беласточчыны, ды паказаць гэта свету. Толькі тут яна адчувала сябе ў сваёй стыхіі, бо тут быў яе дом.

Найдаўжэй „сядзела” Тамара са сваёй здымачнай групай Варшаўскага тэлебачання ў Беластоку і ваколіцах Гарадка, калі прыйзджала ў палове вясімідзесятых гадоў на здымкі да фільма „Крэсавая балада”. Быў гэта мастацкі фільм, і яна дойгала рыхтавалася да яго, марачы, каб перанесці на экран беларускую абрауднасць, ды наогул паказаць беларускага селяніна з часоў даваеннай Польшчы. И як найбольш рэальна — на беларускай мове. Тады рэжысёрка найчасцей бывала ў рэдакцыі, рассказала, дзялілася, наракала на мясцовыя ўлады, якія, казала яна, чапляліся да яе фільма, загадвалі нешта выразаць, змяніць. Можна сабе ўяўіць у такія моманты яе распач. Тамара ж была бескампрамісным творцам.

Бачачы яе ў майм пакой, Мікола Гайдук калісь мімаходам сказаў: „Была найпрыгажэйшай дзяўчынай у ліце”. Ніколі не пытаючы ні ў Тамары, ні ў каго іншага пра яе ўзрост, я зразумела, што яна была вучаніцай Міколы Гайдука, бо здавалася мне яшчэ вельмі маладой.

І таму, калі я пісала свой тэкст пра Тамару пасля дэманстрацыі „Крэсавай балады” ў Беластоку і сустрэчы з творцамі фільма, дык напісала, што яна закончыла Бельскі беларускі ліцэй (дзе Мікола Гайдук працаваў настаўнікам), і была там найпрыгажэйшай дзяўчынай. Ніхто не сказаў мне ні слова, як страшна я памылілася, не звярнуў мне ўвагі.

Толькі праз пару гадоў нейк пры на годзе Тамара начала мне расказваць пра Міхалоўскі беларускі ліцэй. У мяне ў сярэдзіне ўсё паледзяяна: „Зраз-зараз, — кажу, — але ж ты закончыла Бельскі ліцэй?” „Гэта ты так напісала, — сказала з усмешкай Тамара. — Гайдук не быў майм настаўнікам. Мы разам з ім вучыліся ў Міхалоўскім ліце. Але добра, што ты пра мяне так падумала”.

На той памятнай сустрэчы, пра якую я згадала, я пазнаёміла Тамару з Лёнікам Тарасевічам і сказала: „Во, пра яго ты павінна зрабіць фільм. У яго вялікая будучыня!” Было гэта, бадай, пятнаццаць гадоў таму. Тамара, не ведаючы пачынаючага мастака, спачатку аднеслася да маёй прапановы даволі скептычна. Пазней, аднак, яны моцна пасярэвалі. Тамара затрымлівалася ў Валілах нават з ўсёй сваёй здымачнай групай. З фільмам, здаецца, было горш.

Тамару надта ўзлавала, калі пачаліся атакі на мае рэпартажы з Амерыкі. Адна настаўніца з Бельскага напісала тады, што ёй робіцца млюсна, калі яна чытае гэтыя тэксты, і марыць яна пра адно: каб яны як мага хутчэй сышлі са страницы „Нівы”. Дзве жанчыны тады ўзялі мяне ў абарону: Тамара Саланевіч і беларуская паэтка Данута Бічэль-Загнетава. Тамара папрасіла паперы і тут жа, у майм пакой, напісала свой водгук. Памятаю, што ёй як рэпартажыстцы найбольш спадабалася тое, што тыя тэксты былі пісаны як бы *na goraco*.

І сапраўды, Тамарачка, так яны пісаліся. Будучы ў Амерыцы, я кожны дзень зачынялася вечарам у сваім пакой і натавала дапазна, пакуль не спісала ўсе свае ўражанні.

Не было ў Тамары зайздрасці. Адносіны да людзей былі ясныя і незавуаліраваныя. Калісь кажу: „Паехалі да маёй дачкі, у яе сёння буракі з грыбамі”. „Боршч?! — уцешылася Тамара. — А як жа мы ўвойдзем?” Кажу, што ў мяне ёсць ключы.

Прыехалі, узялі той боршч, ямо, а Тамара, якая, здаецца, да нічога і не прыглядалася, кажа: „Люблю, калі нашы людзі жывуць прыгожа!” Сама жыла ў варшаўскай кавалерцы, бо толькі такую кватэру ўдалося ёй калісьці атрымаць, маючы пастаянную праціску ў Нараўцы.

Так ці інакш склалася Тамарына жыццё, яна ўсім сваім нутром была кабетай. Ну, падумаць, сустрэліся мы з ёю ў цягніку, які ішоў у Варшаву. Мы ехалі з унучкай купіць ёй танцавальны туфелькі. А Тамара ўзялася вучыць мяне маливаць губы. Не, кажа, куточкі вуснаў трэба выціраць сурвэткай, мяне вучыла так спецыялістка ад грому. І ўнучка ўжо на мяне: маўляў, я ж табе казала... Не дапамаглі мае тлумачэнні, што мода цяпер іншая.

Апошні раз мы сустрэліся ў лютым гэтага года на Фестывалі беларускай песні. Тамара, ужо як праграмны дырэктар Беластоцкага аддзялення Польскага тэлебачання, была госцем фестывалю. Тамарачка! — Ада! Я нешта прававала гаварыць, а яна — ні слова. Толькі глядзела мне глыбока ў очы, такая худая і пашарэлая, быццам непрысутная. Божа! А я знаю, як тады, калі палічыла яе маладзейшай, чым была яна ў сапраўдніці, не магла дапусціць да сябе той думкі, што з такім маладым і актыўным чалавекам можа здарыцца нешта страшнае.

Ада Чачуга
Фота аўтара

Крыжы-помнікі

— Добрая людзі не пакінуць нас саміх стаяць у полі, — так могуць сказаць крыжы ў вёсках, якія апынуліся пад вадой Семяноўскага вадасховішча.

15-20 гадоў таму ўлады прыдумалі пабудаваць штучныя заліў. Дзеля гэтага трэба было перасяліць жыхароў Боўтыкаў, Рудні, Гарбароў, Лука і іншых вёсак. Людзі плакалі, пратэставалі, але безвынікова. Вёскі, якія існавалі па 200-300 гадоў, спынілі сваё жыццё. Прыйшли бульдозеры і знішчылі ўсё. Людзі пакінулі свае дамы і разышліся хто куды. Адзінай памяткай ад вёсак засталіся крыжы, якія ставіліся на акраінах пасялення. Гэта да іх шматлікія пакаленіні сялян праводзілі сваіх блізкіх у апошнюю дарогу, пры іх бацюшкі выказвалі развітальніцкія слова.

Семяноўскіе вадасховішча пабудавалі. Сюды прыйзджаюць адпачываць турысты, прыходзяць мясцовыя рыбаловы

і грыбнікі. І хаты вёсак даўно ўжо няма, то прыдэржнікі крыжы яшчэ стаяць. Аднак нікто імі не цікавіцца, разбураюцца яны пад уздзеяннем часу і вандалаў. А яны ж — помнікі нашай культуры, якіх не пашкодзілі ні войны, ні стыхія.

На маю думку, крыжамі-помнікамі па затопленых вёсках павінны заніцца ўлады гміні Міхалова і Нараўка. Калі яшчэ не позна, пры кожным крыжы трэба ўстанавіць валун з кароткай інфармацыяй пра вёску (год заснавання і затоплення, колькасць дамоў і населніцтва). Аднаўленню крыжоў і добраўпрадкаў паводле іх наваколля павінен пасадзінічаць Ваяводскі рэстаўратар помнікаў. Ведаю, што гмінныя ўлады маюць шмат розных абавязкаў, але да гэтай прапановы павінны яны паставіцца станоўча.

В. Б.

Фота Уладзіслава ЗАВАДСКАГА

Зорка

СТАРОНКА ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ

Добры дзень, школа!

Канікулы, традыцыйна, мінулі незадуважна. З загарэлымі тварамі і спелым восеніцкім настроем зноў вяртаемся ў нашу школу. У прадшколлі, пачатковыя, гімназіі, ліцэі... Многія зразу падпішуцца на „Зорку”, каб пакарыстацца ільготай належнай школьнікам. Такой на годай, безумоўна, трэба карыстацца. „Зорка” будзе для вас найлепшым сябрам на шляху вашай адукцыі. На нашых старонках будзем знаёміць вас з духовай і матэрыяльнай культурай беларусаў, і не толькі. Традыцыйна будзем друкаваць ваши погляды і роздумы пра сучасную моладзь. У далейшым будзем арганізаць журнالісцкія курсы для амбітных карэспандэнтаў. Будзем рэдагаваць супольныя старонкі, дбаячуцы прытым пра тое, каб ваш голас быў вашым голасам! Сустрэчы „Зоркі”, конкурсы „Артыкулы квартала” і „Польска-беларуская крыжаванка” — гэта атракцы-

Беата Руткоўская і Эмілька Туровіч з ПШ № 4 у Беластоку, клас III „б”.

Навучэнцы беларускай мовы ў Нарве.

Трускалка-солат

Жыў адзін аграном у вялікай вёсцы. Лічыў ён сябе вялікім аграном і вучоным ды думаў, як гэта зрабіць, каб выгадаваць самыя вялікія расліны, каб пра яго напісалі ў газетах, а нават і ў энцыклапедыі. Значыць, хацеў стаць самым вялікім у свеце аграномам. Но не падабалася яму і тое, што вёска, у якой працаваў, мо і была вялікая, але, усё ж, не па яго мерках. Хацеў бы працаўаць з яшчэ большым размахам, а даводзілася яму сеяць звычайнае насенне, рассаджваць клубні звычайных раслін, якія звычайнае вырасталі ў тым клімаце. Аднойчы засадзіў поле трускалкамі.

Насталі спачатку суша, пасля сталі ліць праліўныя дажджы, і з усіх трускалак прынялася толькі адна. Ды як стала расці! Ды з усіх

кветачак утрымалася толькі адна. А з тae кветачкі пачала расці аграмадная ягада. Расла на дзіў усім у вёсцы, а нават і далей. Прыйехала тэлебачанне. Аграном спачатку сам спужаўся ад тae раптоўнае славы, выступіўшы ў вячэрнім аглядзе вестак. Трускалка разам з усім сваім кусцікам цешылася, падымаячыся ўсё вышэй і вышэй. Ягада займала ўжо цэлае поле!

— Няма чаго табе так цешыцца, — зашумеў расуючы колас жыта. — Прыйедуць па цябе і забяруць у свае лабараторыі, будуць рэзаць ды заглядаць, ад чаго ты так вырасла, будуць цябе калоць, пасыпаць рознымі парашкамі, глядзець пад мікроскопам твае клеткі...

— А ты адкуль гэта ведаеш? — усхаўвалася трускалка.

ённы, якія будуць прызначаны нашаму шаноўнаму чытачу.

Чытачы „Зоркі” ў першую чаргу будуць мець месца на нашых старонках. Менавіта ў такія школы найчастей заглядаюць нашы журналісты і карэспандэнты. Хочам і далей разам з вамі перажываць ваши поспехі і проблемы, паказваць ваши дасягненні, праекты, мастацкія пробліскі.

Самае галоўнае — веданне мовы. Спазнанне жыцця нашага асяроддзя, культуры, прыйдзе незадуважна. Як кажуць амаль усе сёняшнія лаўрэаты журналісцкіх і літаратурных

— Гэта генетычныя веды, якія жывы арганізм перадае наступным пакаленням. Што яны з намі не рабілі! Што не вычвараюць, каб мы, расліны, раслі вялікія, сакавітыя, ды каб карміліся мала. Уколваюць нават у нас чужародную нам матэрыю, каб мы мелі рысы іншых відаў, карысныя на іх погляд, падсыпаюць атруту, каб некаторыя з нас, як гэта званае пустазелле, паміралі, сохлі на нашых вачах! А расцеш — не ўцячэш: корань тримае!

— А я ўцяжу! — тузынулася на плоданожцы трускалка. — Натужуся, і адарвуся.

— Доўга не пажывеш, калі адарвешся ад корана.

Трускалка падскочыла, пакацілася на другое поле, мнучы траву, мурашак і жучкоў. Перавальваючыся з чырвонага боку на ружовы, рухалася наперад. Ды што там жучкі! Уцякаючы, кацілася на кароў, якім

Уладзімір АРЛОЎ, Адкуль наш род

Асветніца Еўфрасіння

Дзяціства князёўны

Дзевяцьсот гадоў назад у сям'і аднаго з Усяслававых сыноў князя Святаслава-Георгія і княгіні Сафіі нарадзілася дзяўчынка, якую назвалі старажытным полацкім іменем Прадслава.

Князёуна з маленства чула паданні пра свайго дзеда Чарадзея, пра Рагнеду ды іншых славутых продкаў, якія аддана служылі роднай зямлі. У іх Прадслава вучылася ўсім сэрцам любіць сваю радзіму.

Бацька запрасіў у дом манаҳаў, і яны хутка навучылі Прадславу пісаць і чытаць. Дзяўчынка вельмі палюбіла кнігі. Наставнікі не маглі нахваліцца сваёй здольнай выхаванкаю.

У вольны час яна бегала гуляць на бераг Дзвіны. Князёуна ведала шмат песен, вадзіла разам з раўнаполеткамі карагоды, пускала па вадзе вянкі ў чароўную купальскую ноч і весялілася на Каляды.

Падросшы, Прадслава часта прыходзіла памаліца ў Сафійскі сабор. Яна прыглядалася да манашак і манаҳаў. Княжай дачцэ падабалася іхняе жыццё. У манастыры чалавек адмаўляўся ад штодзённых дробных турботаў. Там захоўвалася шмат мудрых кніг і можна было спакойна займацца навукаю і вучыць іншых.

(працяг будзе)

конкурсаў (так — гэта яны складаюць найбольшую колькасць удзельнікаў), іх поспех нарадзіўся дзякуючы рэгулярнаму чытанню „Зоркі”, а пазней „Нівы” ды іншай беларускай прэсы і літаратуры.

А наймалодшых, якім часта чытаюць „Зорку” яшчэ бацькі, таксама парадуем. Для вас, любыя дзеткі, будуць казачкі, вясёлыя вершы, артыкулы пра ваших аднагодкаў. Словам: „Зорка” і надалей будзе вайшай добрай сяброўкай!

Ганна КАНДРАЦЮК
Фота аўтара

Конкурс „Наш клас”

Рэдакцыя „Зоркі” і Беларускі саюз у РП арганізуе конкурс „Наш клас” на найпрыгажэйшую залу-кабинет беларускай мовы.

Інфармация пра конкурс

1. Конкурс „Наш клас” пачаўся з 1 сакавіка 2000 г. і будзе працягвацца да 1 кастрычніка 2000 г.

2. Конкурс датычыць пачатковых школ і гімназій, у якіх выкладаецца беларуская мова.

3. Мэта конкурсу — папулярызацыя беларускай мовы і рэгіянальной тэматыкі.

4. У канчатковай ацэнцы ёфектай будуць разглядацца:

— ангажаванасць вучняў, іх вынаходлівасць і арыгінальнасць,

— ангажаванасць настаўнікаў і валанцёраў,

— папулярызацыя ведаў пра рэгіён і Эспубліку Беларусь, яе культуру,

— выхаваўчы аспект дзеяння,

— прамоцыйная дзеянняў выканайцамі праекта (публіцыстычныя доўпісы ў „Зорку” пра чарговыя этапы дзеяння і асабістая ўражанні).

Узнагароды

Арганізаторы конкурсу, разам з устаноўленай Камісіяй, падрыхтавалі грашовыя ўзнагароды пераможцам.

Узнагароды для школ

I месца — 1 200 зл.

II месца — 1 000 зл.

III месца — 800 зл.

Узнагароды настаўнікам, якія вядуць праект

I месца — 800 зл.

II месца — 700 зл.

III месца — 500 зл.

Дадатковая інфармацыя пра конкурс

Каб прыняць удзел у конкурсе, трэба даць заяўку ў рэдакцыю — па тэлефоне або ў пісьмовай форме. Удзельнікам не трэба пісаць праектай. Яны могуць дасылаць у „Зорку” артыкулы пра сваю дзеяннасць. Допісы, дарэчы, стануть дадатковымі баламі ў ацэнцы праекта. У конкурсе могуць прыняць удзел таксама і тыя школы, якія ўжо даўно аформілі інтэр’ер кабінета беларускай мовы.

„Зорчыны” карэспандэнты: (злева ў першым радзе) Патрыція Кос, Паўліна Пашко, Анэта Галімская, Аня Іванюк, Магда Аўксесяюк, (у другім радзе) Аня Панфілюк, Цаліна Глагоўская, Юстына Грыцюк, Паўліна Петручук.

Фота Ганны КАНДРАЦЮК

Вершы Касі ЯРАШЭВІЧ — лаўрэаткі V Агульнапольскага конкурсу беларускай паэзіі і прозы.

* * *

я хачу — аднак не магу
пайсці з табой
на канец свету
баюся...

аднак какаю
твае вочы блакітныя
і пагодныя як неба
памятаеш мы стварылі
нашае, супольнае
хаця здавалася б
вельмі добрае
у міг рассыпалася
на тысячу кавалкаў
я люстра
пабітае выпадкова
перастала існаваць
калі не маеш нікога
кепска ёсць — гавораць

нейкія людзі

яшчэ горайд
калі хотысі цябе падвядзе
гэтага нікто не гаворыць
гэта найбольш сапраўдная праўда
якую ведаюць усе...

* * *

ліст табе напісала
маё каканне
хаця кароткі

— вельмі шчыры
хаця такі сапраўдны
табе здаваўся нерэальны
я напісала што
табе аддам усё
зразумей урэшце
я — твая

* * *

я — пачвара
ты — бязлітасная
індывідуальнасць
мы — добрая пара злоснікаў
і да таго — шчаслівых

* * *

у тваіх вачах бачу свае
на тваіх губах не застыў
яшчэ след маіх
памятаеш той дзень
дзень майго шчасця
я ім жыву
дагэтуль

* * *

апошняя сляза
замянілася
у краплю горкага жалю
шчыры смех
застыў на твары
і стаў адбіцём затрачанага
кахання
мінулі ўжо хвіліны
майго сапраўднага каҳання...

Хлопчыкі-рыбалоўчыкі.

Фота Міры ЛУКШЫ

Не спяшайся, восень

Штосьці ад бярозы
лісце адлятае.
Кажуць, у дарозе
весен залатая...

Ты ўсё бліжай, бліжай —
не спяшайся, весень.
Ты прыходзь тады ўжо,
як пажнём, пакосім,

бульбу пакапаем,
кошыкамі зносім.
Хлебным караваем
стрэцім цябе, весень.

Як дабро палічым,
у засекі звозім —
мы цябе паклічам,
мы цябе папросім.

Мар'ян ДУКСА

роткае. Мо і варта было б прысвяціць жыццё для навукі?

Памацала трускалка свае бакі — пабітая, аблітая сокам. Крываўлю! — спалохалася. Тут пачула скрыпучы голас крывадзюбага птаха:

— А што тут ляжыць такое, на свежае мяска падобнае? Спрабую! Я ж птах драпежны, і дзецым трэба занесці, накраміць іх. А ядуць яны або па троє цялятак, або ягнятак, або казляніятак у дзень! Ну ўжо, здаецца, ледзь не ўсё ім перанасіў, а яны дзюбы разяўляюць: давайце, тата, есці! Мо, гэта, што разляглося на гары, — ядомае?

Адкусіў птах кавалак трускалкі. Скаланулася яна спачатку, ды не адчула болю. Гэта, пэўна, таму, што ад кораня я адарвалася, — падумала ягада. Птах з задавальненнем цямкаў дзюбай — смакавала. Адышыкнуў яшчэ кавалак, панёс дзе-

цям. Праз хвіліну прыляцеў назад. Як птах драпежны, не пытается, ці трускалцы баліць — такая натура ў драпежнікаў. А ягада ляжала, глядзела на неба, хмаркі, на палеткі і лугі, дзе пасвіліся каровы і авечкі са сваімі дзецымі, на лясы, па якіх хадзілі сарны і алені са сваімі малымі. І думалася ёй, што, вось, драпежны птах не забівае іх на мясо, а носіць сваім дзецым для спажывы кавалачкі яе цела... І была щаслівая трускалка, што ратуе столькі істот ад смерці.

Птах карміў трускалкай сваю сям’ю аж да саме зімы, а пасля, калі яны акрэплі, пакінулі ту ю аколіцу, паляцелі ўсе ў далёкія горы. А з трускалчынах зярнітак, што высыпаліся, выраслі яе дзецы. А той аграном усё садзіць і сеяе рознае, каб трапіць у энцыклапедыю, ды яшчэ не трапіў.

Міра ЛУКША

Польска-беларуская крыжаванка № 37

Запоўніце клеткі беларускім словамі.

	Pokaz	Wasal	Niańka
Piec	▼	▼	Tło
Parasol	►	▼	Siano
Wrzesień	►		
Czaban	►		◄
			Open book icon
		►	

Адказ на крыжаванку № 33: Замак, марафон, дакор, бінт. Яд, Ас, зад, араб, макі, Афон, корт.

Першы дзень — першы іуд!

Памятны здымак з манашкай з Каменкі.

Непадалёк вёскі Біскупцы папсаваўся наш мікрааутобус. Алеся Лобан, наш стары гід і шафёр у адной асобе, бездапаможна развёў папаранымі рукамі.

— Канец падарожжа! Дабярэмся ў Ліду, адтуль у Гродна і дадому. З таімі рукамі нідзе вас не павязу.

На дадатак наш гродзенскі сябра ўспомніў, як цэлы тыдзень яму не складалася гэтае падарожжа.

— Відаць, так мела і быць, — уздыхнуў, убіваючы апошні цвік у труну.

Так пачалося нашае падарожжа па Беларусі, куды прыехалі мы 12 жніўня г.г. А мела жа ж быць так цудоўна! Тыдзень бадзяння па беларускіх вёсках і мястэчках, пляжы, вернісажы. Карціны Шагала, Braslauskія аэры, старожытны Полацак... Ад нечаканай бяды зрабілася смяртэльна ціха, як перад ураганам!

***

— І што тут рабіць?! Кожны з нашай кампаніі: Лена Глагоўская з дачкой Цалінкай, я з мужам Сцяпанам і гісторыкам Вячаславом Харужы камбінавалі як конь пад гару. Што тут прыдумаць, каб не вяртатца? Нават падарожжа аўтобусам ці чыгункай здавалася лепшым за вяртанне ў Беласток. Вось даехаць хаця б у Навагрудак і там падумаць. Або пасядзець там два-тры дні і прасякнучы хоць кропляй рамантызму, абыцанага польскай літаратурай.

Нашу дарогу здрэд час міналі аўтамабілі і машыны. Нягледзячы на уік-энд (была субота) і канікулы, дарожны рух

быў ледзь прыкметны. Ды як і трапляўся нейкі самаход, нікому з шафёраў не хацелася затармазіць побач нашага гора. А нашай машыне, мала што „зламалася”, як кажуць у Беларусі пра аварыю, то і яшчэ ўзварваўся радыятар. Прыбітыя, галодныя і бездапаможныя спаглядалі мы ў неба. Але і там не было добрага знаку. Наадварот, як на злосць, збіраліся чорныя хмары ды жахалі маланкі.

***

— Skąd jesteście? Z Polski? — перад намі, быццам з неба, з'явілася манашка з добрым ablіčcam. Сястра вярталася з Навагрудка ў свой кляштар у Каменцы. Без лішніх слоў падчапіла наш мікрааутобус да свайго „Nisanan”. Па дарозе мы думалі пра наш цуд — спецыяльнасць беларускай зямлі! Тут, як нідзе ў свеце, дапамагае выжыць вера. Неўзабаве бойкая сястрыца дабуксіравала нас у Ліду. За акном машыны бушавала навальніца.

***

Падпалкоўнік Станіслаў Суднік прыйшоў на сустречу са сваімі газетамі „Наша слова” і „Лідскі летапіс”. Знаёміміся ля помніка Францішку Скарыйне. Рэдактар і сувтаральнік руска-беларускага вайсковага слоўніка, распавядае пра мясцовых беларусаў. Большасць з іх католікі. Некаторыя лічаць сябе і беларусамі, і палякамі, у залежнасці ад кан'юнктуры.

— На нашы мерапрыемствы прыходзяць ветэраны-АКАУцы з Саюза паля-

каў. Падтрымліваюць нас. „Prowadź, Staszek, nas na Moskala” — жартуюць.

Многа спадзянняў і надзеі звязваюць у Лідзе з адкрыццем тут Вышэйшай педагогічнай установы. Горад падмацаўся б і інтэлектуальна, і нацыянальна. Бо зараз уся моладзь, закончыўшы сярэднюю школу, з'язджае ў Гродна або Мінск. Цікава, што моладзь, якая штодзень гаворыць па-руску, выбірае экзамены на беларускай мове, — адзначае Станіслаў Суднік. У Лідзе школы працуюць яшчэ на беларускай мове.

***

У кампаніі сляўнага беларуса-вайскоўца наведваем горад. Пачынаем, вядома, ад Лідскага замка. Зараз будынак недаступны наведвальнікам. Замак-нешчаслівец месцамі сыплеца. Уваходу на дзядзінец сцеражэ бетонная брама, родам з савецкай эстэтыкі, заперта тойстым замкам ды памазаная надпісамі тыпу „Здесь был Саша”, „Здесь была Маша”.

Цяжкі час дасведчыў не толькі легендарную крэпасць, але і сучасную візітную карту горада — „Лідское пиво”. Паводле аматараў напою, вараць яго на рысавым экстракце. Ды і падаражэла яно ад мінулага года ў трэ разы!

Толькі Дом палякаў трывмае фасон. Зараз гэта самы шыкоўны будынак у цэнтры Ліды. Наведваем гэтую ўстаноўву адвячоркам. На дзвярах рускамоўныя аўявы.

— Завтра у нас занятия, — пайнфармавала таксама на мове Савецкага Саюза вахцёрка. Дзякуючы добрым сувязям Станіслава Судніка, аглядаем будынак усярэдзіне. У канферэнцыйнай зали адно польская сімволіка. Школьная зала — вось такі пазайздросці бы не адзін універсітэт у Польшчы. Дзіўна ся-

бе адчуваю ў гэтым будынку, неяк падобна як у касцёле ў Беларусі! Уражанне маце брама ў выглядзе троумфальнай аркі.

***

Апошнюю частку вечара праводзім у спадарства Лобанаў, лекараў-псіхіяtraў. Гаспадары ўгашчаюць нас адметнай вячэрай... салатам са свежай свойскай гародніны, варанай бульбай, печаным мясам нашпігаваным часначком, элітарнай гарэлкай „Панскі дом”. Пані дому ў час непрысутнасці мужа распавядае пра фінансавыя клопаты. Лекар-псіхіяtr з дванаццацігадовым стажам і спецыялізацыяй зарабляе сорак долараў.

— Прыйдзеш з работы і на дачу трэба ехаць. Капаць бульбу, палоць буракі, даглядаць памідоры. А чалавек жа ж хацеў бы пасля працы адпачыць, у водапуск на некалькі дзён пaeхань.

Самы вялікі выдатак у сям'і звязаны з вучобай дзяцей. Двух сыноў спадарства Лобанаў — студэнты англістыкі Гродзенскага ўніверсітэта.

— Толькі за найманне кватэры ў Гродне трэба заплатіць дваццаць долараў, — наракае гаспадыня.

***

Яшчэ ў суботу рашаем астацца ў Беларусі. Лена Глагоўская з дапамогай сваёй былой студэнткі Ірэны, якую сустрэлі мы едучы ў Гродна, знаходзіць новага шафёра. Таксіст Саша па адукацыі інжынер-механік. Саша гатовы падарожнічаць з намі па любым кутку Беларусі.

Раніцай у нядзелью пакідаем Ліду. Наша мэта — Нарач.

(працяг будзе)

Ганна КАНДРАЦЮК

Фота аўтара

Помнік Францішку Скарыйне ў Лідзе.

Першае электрасвято ў Супраслі

У 1879 годзе амерыканскі вынаходнік Томас Алва Эдисон распрацаваў дасканалую лямпачку напальвання, а праз тры гады пабудаваў першую ў свеце электрастанцыю агульнага карыстання. Электрычнасць стала неад'емнай часткай штодзённага побыту ча-

праз пэўны час электрычнае свято пашыраецца і на Падляшшы, у тым ліку ў Супраслі. На пачатку лета 1902 го-

да і віннаў, з бетоннымі падлогамі і шэрымі тынкамі на сценах і столі. Аднаму з навасёлаў падчас аддзелачных работ абваліўся тынк са столі, другому — дзвёры не пасуць да рамы. Паводле іх, каб давесці кватэрну да належнага стану, трэба выдаць яшчэ 20 тыс. зл.

Жылы блёк пустуе. Гмінная каса не атрымае спадзянных грошай ад продажу кватэр ды яшчэ страціць у зімовы перыяд, калі прыйдзеца аципляць будынак.

Міхал МІНЦЭВІЧ

Спярша было 8-11 ахвотных, але пазней яны нават не прыходзілі на ладжаныя Гміннай управай таргі. Памяшканін ў блёку ў сырым стане, без умыval-

да ў Гродзенскім губернскім будаўнічым аддзяленнем звярнулася з просьбай баранэса Юзафіна Захерт. Яна пажадала электрыфікацыю свой супрасльскі палац. Ужо ў ліпені дазвол быў атрыманы. Сярод нешматлікіх электратехнічных фірмаў баранэса абраўся „Электрычную кантору Альшэвіч і Керн” з Варшавы, якая мясцілася па вул. Крулеўскай 39. 27 ліпеня 1902 г. спецыялісты гэтай канторы спраектавалі электрафікацыю майнтка.

Усяго планавалася сістэма на 200 звычайных лямпачак напальвання, кожная магутнасцю асвятляння ў 16 нармальных свечай. Электрычны ток будзе падаваць дынамамашына пастаняннага току, вытворчасці Расійскага электрычнага таварыства УНІОН з Рыгі. Дадзеная машына пры выкарыстоўванні каля 10 конскіх сіл і пры 260 абаротах у хвіліну здольная развіваць ток магутнасцю ў 55 ампераў пры 110 вольтах напружання. Нафтавы рухавік

служыць для прывядзення машыны ў дзеянне. Свято ад дынамамашыны ў памяшканні палаца будзе падавацца з дапамогай медных кабеляў і дротаў. З мэтаю падаваць электрычны ток падчас спынення працы дынамамашыны, а таксама для змяншэння вагання на пружанні ў сетцы дротаў, у сістэму была ўбудавана акумулятарная батарэя, ёмкасцю ў 11 ампер пры трохгадзінным разраджэнні. Дадзеная батарэя была разлічана на магчымасць забяспечваць 74 лямпачкі на працягу 3 гадзін альбо 30 лямпачак на працягу 10 гадзін.

Роўна праз год 25 ліпеня 1903 г. інжынеры з Гродна М. Срока і Лайтэрштайн правялі тэхнічны нагляд і супрацьпажарную праверку сістэмы электрычнага асвятлення палаца баранэсы Юзафіны Захерт у Супраслі. Сістэма была прызнана надзейнай з усіх бакоў і выкананай адпаведна распрацаваному праекту.

Генадзь СЕМЯНЧУК

Успенская царква

Фота Паўліны ШАФРАН

28 жніўня праваслаўныя жыхары Бельска-Падляшскага і навакольных вёсак — Белай, Катлоў, калёніі Відава і Грынявіч адзначалі свята Успення Прасвятой Багародзіцы. Урачыстасці адбыліся ў наймалодшай бельской парохі — Успенскай.

У лістападзе 1993 г. мітрапаліт Васілій даў дэкрэт аб пабудове двух новых храмаў у сувязі з перапоўненасцю Міхайлаўскай і Прачысценскай цэрквеў. На сходзе бельскіх духоўных у чэрвені 1995 г. у Прачысценскай царкве быў заснаваны будаўнічы камітэт, якога старшынёю стаў айцец Ян Баршчэўскі.

Пляц пад будову царквы купілі ў 1995 г. ад Ніны Шышкевіч, агарадзілі і 13 жніўня гэтага ж года пасвяцілі. У хроніцы, якую вядзе Яўгенія Колас, запісана, што ў дзень пасвячэння на бясхмарным небе над молячыміся людзьмі паявіліся чатыры хмаркі, якія ўтварылі

мелі б мы такой царквы. Ён быў нам прыкладам, працаў з намі плячо ў плячо. Нельга было яму адмовіць”.

Царкву, якая можа памяціць 2,5-3 тысячи людзей, праектаваў інжынер Міхаіл Балаш, а канструктарам быў Ежы Такаюк. 28 жніўня 1997 г. уладыка Сіман адправіў першую Літургію пры паўстаючай царкве. Год пазней, 12 ліпеня ва Успенскай царкве набажэнствы началі адпраўляць пастаянна — першае ўзначаліў уладыка Грыгорый.

Званы — гэта вынік добрай волі людзей. Найбольшыя з іх 700-кілаграмовы купілі прыходжане, а наступныя — старшыня фірмы „Ноор”, якая месціцца насупраць царквы, католік Раман Клянскала і старшыня фірмы „Анатоль” — Анатоль Тапалеўскі, працуваючы ў ЗША. Ад дапамогі ніколі не адмовілася фірма „Максбуд” і яе дырэктар Ян Міранюк.

Пры Успенскай царкве ад каstryчніка 1998 г. існуе Брацтва праваслаўнай моладзі, якім апякуецца а. Славамір Ярацэвіч. Працуе таксама хор, якім кіруе Ірынэй Лаўрашук. Хору 1998 і 2000 гг. выступаў на Фестывалі ў Гайнайцы. Цяпер вядзеца падрыхтоўка да заснавання дзіцячага хору.

На будову царквы збираюць гроши каляднікі — каля 150 асоб. „Раждество — час, калі амаль на два тыдні трэба выключыцца з сямейнага жыцця, — гаворыць а. Баршчэўскі. — Трэба пазваніць па людзях, склікаць усіх. Выезджаєм у 9 гадзін раніцы, а вяртаемся ў вечара. Аднак калядаванне аплачваецца. У гэтым годзе на патрабы царквы мы закладавалі каля 75 тысяч зл.”

Апрача каляднікаў гроши збираюць прыходжане на святкаваннях у іншых прыходах. Аднак большасць грошай паходзіць ад ананімных ахвяравальнікаў. Як гаворыць а. Ян, некаторыя з іх пакінулі ў царкве новы самаход. Царква мае таксама выкуплены могілкі, якія пасвяцілі ў чэрвені 1999 г.

Нядаўна завяршыліся работы звязанныя з ацяпленнем храма, ablіцоўкай мармурам сходаў і падлогі за царскім варотамі. Іканастас для Успенскай царквы праектаваў Аляксандар Лось з Беларусі і ён піша для яго іконы.

Святкаванні Успення Прасвятой Багародзіцы ў Бельску папярэдзіў візіт мітрапаліта Савы. У нядзелю, 27 жніўня, Яго Блажэнства прывіталі дзеци з кошычкамі поўнымі кветак і прыходжане (на здымку). Усю ноч у царкве трывала служба, а раніцай началася святая Літургія, якую ўзначаліў мітрапаліт у саслужэнні 15 бацюшак.

Мітрапаліт узнагародзіў чатырох прыходжан. Крыжы Марыі Магдаліны III ступені атрымалі стараста Уладзімір Міранчук і скарбнік Аляксей Колас, а граматы — Яўгенія Туроўская — братчыца, якая памагае прыбіраць царкву і збірае гроши, ды дырыжор Ірынэй Лаўрашук. На Успенне, хача панядзелак быў рабочым днём, прыбыло многа вернікаў. Вялікую ўвагу верных прыцягнула пропаведзь мітрапаліта Савы, які гаварыў аб ролі Божай Маці ў жыцці чалавека.

У Бельску-Падляшскім культ Божай Маці сягае XV стагоддзя. У 1759 г. паўсталі тут першая Успенская царква, якая потым, у 1866 г., была перанесена ў вёску Ягуштова. Больш за сто гадоў пазней у Бельску зноў паўсталі Успенская царква, аднак больш велічная за папярэднюю.

Паўліна ШАФРАН

Як Мажэну ў Беластоку пасваталі

— Ой, як мяне высваталі за нейкага Колю з-пад Саколкі?! — Мажэна Хіліманюк хапаецца за голаў. — І падумаць, што такія сваты яшчэ не звяліся.

— Кавалер як чыстае золата, казалі. Як той лён пасля дажджу! А жыцёўкі які, спагадлівы. Толькі нясмелы да дзяўчат, таму нежанаты ходзіць, мучыцца.

Мажэна, хача хутка ўжо адбубніць трываліць гадоў, не спяшаецца з замужжам. Папраўдзе... чакае таго АДЗІНА-ГА. Добраға, і сардечнага чалавека. Найлепш праваслаўнага, з пачуццём нацыянальнага гонару. Адказнага бацьку для іх дзяцей.

Шакаладны цукеркі мае

Было так: прыехала сяброўка з-пад Крынік і намаўляе, давай, цёплю яе наўедаім. Ну, добра, пайшлі ў гості! А там ужо і стол застаўлены чакае. Закуска, выпіўка, гарачыя стравы. Дзядзка Жэнік, званы па-беластоцку Хэнъкам, на гармоніку „У суботу Янка” зіграў. Ды і суседка зайшла, быццам парашкі ад болю галавы пазычыць.

— Як у нас ужо ёсць файны хлопец, то ўжо нідзе такога няма, — начала суседка, перакульваючы без цырымоніі чарку гарэлкі. — І дабрызыны такі. І выкшталцоны. І не скупы, як гэта са старэйшымі хлопцамі па саракоўцы бывае. А чаму ж не скупы, падумаеце? Ну бо ў хаце заўсёды шакаладныя цукеркі мае!

— І тыць мне пад нос фатаграфію з нейкім брунетам у акулярах, — прыгадвае Мажэнка, якой тады мову заняло ад праведзенай акцыі.

— То што, падабаецца? — уклічуўся ў акцыю і дзядзька сяброўкі.

Ну і цётка неяк з надзеяй на мяне заглядзелася.

— Хлопец байковаты, нічога сабе, — пажартавала Мажэна Хіліманюк.

Як адукаваная і тактоўная кабета, не ўяўляла, што можна ў гасцях гаварыць іншае.

Добры беларус

— Той Коля то файны хлопец, — талкавала пазней сяброўка ўсю звартную дарогу.

Мажэна мела нават уражанне, што Коля спадабаўся Касыцы. Праўда, на tym здымку неяк архаічна выглядаў, фрыз і касцюм з часоў панавання генерала Ярузельскага, імідж рыхтык двародны брат Мажэны на здымку са стаднёўкі ў бельскім белліцэ, адзінаццаць гадоў назад.

— Ну так, той здымак дзесяць гадоў таму зроблены. Як Коля дачку суседкі хрысціў. Тады яшчэ інжынерам на фабрыцы працаў, у Беластоку. Толькі як бацька захварэў, то кінуў горад і ў вёску вярнуўся, гаспадарку ў свае рукі ўзяў. Каб матка не гаравала, — гаварыла і гаварыла як накручаная Кася.

— То бярысь за яго, — пажартавала Мажэна.

— Я б узялася, але ж — радня, — адказала неяк без пераканання Кася.

Мажэна махнула рукой і начала думакь пра сваіх вучняў і пра контрольную па матэматыцы, якую мела намер правесці наступнага дня сваім гімназістам.

— І які з яго беларус добры! — не адставала сяброўка. — „Ніву” чытае, у БАСе дзейнічаў.

Ужо ўсё дамоўлена

— І я забылася пра той вечар, тыя размовы, — успамінае Мажэна. — Пасля нейкага часу зноў наведала мяне Касяка.

— Хадзем да сваякоў разам, мне трэба паперы ім занесці, — угаварыла сяброўка.

— І я, як добры дурань, нічога не прадчуваючы, палезла. Заходзім, а там цэляя фамілія Колі сабралася. Сталы ад яды ўтінаўца... Тарты, галубцы, смажаная качка. Дзядзька на гармоніку „Тапалія” рэжа. Маці Колі з той Сакольшчыны спецыяльна мяне пабачыць прыпераўлася. Маладая яшчэ, як на свярху захітра. *A мой Колі то, а мой Колі сё, і ўсё ў тым тоне* — „які то ён не ёсць!” Толькі кавалера не было, бо, як пазней выгаварылася суседка, збунтуваўся і па грыбе з самага ранку пайшоў.

— Вы'ем за нашу Мажэнку і нашага Колечку, — урачыста ўсклікнуў Касін дзядзька.

— То калі вяселле? Га? Каб падарак добры купіць, — дабавіла суседка, разумянем алакаголем.

— А мне як бы то ў морду даў, — каментуе Мажэна. — Хвілінку, сказала, перадольваючы сорам і ганбую. Як гэта — вяселле? Людкове?! Я ж нават не бачыла таго чалавека.

— То ж тады як на здымку глядзела то падабаўся! — не пускала козыра з рук суседка.

— І мы ўжо ўсё падрыхтавалі. Ужо ўсё дамоўлена, — махалі галовамі кандыдатавы сваякі.

Касяка таксама ківала галавой.

Шукаць пары на Грабарцы

— Людзі з-пад Саколкі моцныя, — адзначае Мажэна Хіліманюк, падляшчуча з-пад Бельска. — Прыдумалі сабе, што мы з Колем сустрэнемся на Спаса... на Грабарцы! Людзі мілыя, кажу, то ж там дзеля малітвы народ збіраецца! А яны і слухаць не хочуць, сваё ведаючы: „Усе маладыя на Грабарку едуць пары шукаць! Лепш жа ж музыка на Святой Гары знайсці, як у барэві беластоцкім, або ў якой агенцы!” І яшчэ зажадалі, каб я з мамай і татам прыехала.

— А мы калі Дома паломніка ў адзінаццаць чакаць будзем, — дамоўліся, не чакаючы майго адказу.

— І што, паехала ты на Грабарку? — пытала Мажэнка.

— Не, не... Хвалявалася толькі, з Каськай пасварылася. Шкада было мне Грабаркі. Раней кожны год я паломнічала.

Ганна КАНДРАЦЮК

PS. Прозвішчы герояў зменены.

Людзі сярод поля

Блёкі стаяць на полі. На пяскеvi. Ні то горада кавалак у вёсцы, ні то кожны дом сам па сабе, бо з комінам, як належыць; нездарма лічылі ка-лісь дымы і души.

Сёння дзень незвычайны. У гэты момант можа гэта не адразу ўсведамляю, у тую хвіллю, калі вылажу з аўтобуса ў Бандарах. Была тут толькі пяць дзён таму. Ногі самі накіроўваюцца ў брамку дваораднага брата Васіля Баршчэўскага, Аляксандра. Гэты таксама ка-лісцы напісаў верш, іншы, чым Алесей (Барскага), ды прызнавацца да яго не хоча. А верш добры. Ды маўклівы гэты Аляксандр, задумлівы. Негаваркі, здаецца, па натуре. А сёння — бядка. Толькі што пазваніў Васілёў сын, што бацька ягоны кончыўся — меў разлеглы інфаркт. Два гады апекаваўся Васька сваёй мамай Вольгай, забраўшы з Бандароў у Беласток, ды ў самога здраўне не тое. Пры нядужай матулі і схапіла яго сэрца, не даў рады. Паўтары гадзіны яго рэнімавалі.

Закрычала Аляксандрава Жэні не-свайм голасам, пачуўшы сумную вестку. Усе ў Бандарах паўтарылі: то ж з Любой пару дзён таму прыязджалі, развітаца хіба з роднаю старонкай. Жэні Баршчэўская, з якой сядзеў ка-лісци за партай жулікаваты Васька, не да ўспамінаў сёння. А людзі, усе, хто ўба-

чыца, паўтараюць, што няма ўжо Васіля, што „ў беларускім таварыстве пра-цаўаў”, што значыць больш: у беларускай кампаніі... І амаль кожны, так як Генік Бірыцкі, прысেўшы на лаўцы, пачне снаваць радаслоўную, і акажацца, што тут усе сваякі, ці то больш бліз-кія, ці менш, але радня.

Узяўшы гадавік „Нівы” ад 1958 года праз дзень (крыху выпадкова, ды і ці-кава ж, што рабілася ў беларускім таварыстве ў год майго нараджэння!) раскрыла былая я яго адразу на старонцы з апавяданнем Васілёвым „Дужы Ясё”, пра тутэйшае старонне. А сёння спаглядаю, седзячы на лавачцы паміж блёкамі з бабкамі Марысіяй Бірыцкай і Маніяй Малашэўскай, на камбайн, які, з вялікім енкам ды лёскатам, цярэбіць жухлы ячмень. Як на нейкае цуда, выбеглі людзі з Аседле ды вёсکі, што то гэта робіцца; бы гэта не час жніва быў. Ага, Клаўдзік косіць, здаецца, а ці варта камбайн гнаць ды гроши такія даваць за паслугу! А тады, у лета 1958 года: „Усе жняяркі і снапавязалкі ўжо добра адрманставаны. Падрыхтаваны таксама і косы” былі. З сельскагаспадар-

чых парад: вапнаванне глебы. Сяляне многіх вёсак стаўлялі былі громадводы і такім чынам пазбягалі пажараў ад грому. Пра што яшчэрай і „Ніве”? Што рабіць з фруктамі. Як пазбыцца каларадскага жука. Грамадзянін О. у рэдакцыйнай пошце дапытваўся, колькі часу трэба карыстацца зямлём, каб набыць права ўласнасці праз даўнастць (а цяпер — бяры ту ў зямлю, хоць задавіся!). Што ў той час „зганяла сон з вачэй Далеса”, калі па вёсках „не гра-лі «точкі»”? Узнагароду за геаграфічную адгаданку выйграў м.інш. Аляксандар Вярбіцкі з Ляўкова. У Беласток прыехаў выступаць тэатр з Брэста. У беларускім таварыстве было пастаноўлена з пачатку ліпеня адкрыць беларускую бібліятэку. У будынку ГП БГКТ адбыўся сеанс кінафільма „Песня табун-шчыка”, на які прыйшло больш за 150 асоб. Беларускія падручнікі для пачатковых школ ужо прадавалі кнігарні „Domu Książki” ў Беластоку, Бельску, Гайнаўцы і Саколцы. Цэны на рынку ў Беластоку: жытага (за 100 кг) — 275-285 зл., авёс — 290-300 зл., бульба маладая — 1 кг. на пачатку ліпеня 2,50 зл., пад канец жніўня — 1,40 зл., чорныя ягады (шклянка) — 1 зл., кураня — 15-20 злотых... У той год абрадзіў мак. „З горада ў вёску”: Марысія Жук з Тарнопала закончыла акушэрскую школу ў Беластоку і нядаўна вярнулася на працу ў родную вёску. За два гады (1956-58) у Грамадской радзе ў Луцэ сяляне пабудавалі 17 новых дамоў з дрэва...

У Луцэ мела гаспадарку, усё мела Марысія Бірыцкая. Выйшла сёння на лавачку пад блёкам. А ў лавачкі — абрубаныя бакі. У лесе яе, тую лаўку, знайшли. То ж не дзеці яе вынеслі, не? Яна, старая кабета, учора аж плакала. Выйшла, а тут няма дзе пасядзець! Старому, як ѿпла, таксама хочацца на паветра. Што тут зробіш — такі цяпер час. Добрэ то добрэ, але няма каму караць! За гэтую штуку, што абрубалі, знішчылі — то па руках, па руках!

Хадзі сюды! — кліча баба Марысія суседку з другога блёка. Тая сама ўжо тэпае. Усё Аседле выбегла, бы на цуда паглядзець. На той камбайн.

— Якоесь збожжа, ага. Слабое цяпер. Ано картофля лепіш дзе парасла, бо

дождж пападаў. А што тут на пяскеvi парасло!..

— Мусіць, Клаўдзік косіць. Крыху накосяць.

— Э-э-э там! Дарэмна „Біона” гане! — махае рукой Генік.

Баба Марысія — пры Геніку, пры сыну. Шасцёра іх чалавек дома, кватэра М-6. Бабуля свой пакой мае. А колькі тое ўсё каштуе! Больш за 5 мільёнаў старых злотых! Вы, а колькі тae рэнты да-юць! Людзі ў Бандарах хочуць мяніць свае кватэры на меншыя, бо ж адкуль гроши ўзяць? Во двух маладых працу знайшло ў Нараўцы, дык туды пайшлі; адзін меў кавалерку, другі вялікую кватэру. А колькі п'яніц цяпер выкідаюць! Думалі, дарам жыць, ці што? Добрэ. Ды Луці шкада. Такая вёска была! Школа, склеп. Выйдзеш на панадворак — усё сваё. І тут не чужая, многа з са-мое Луці тут жыве, і з вёсак суседніх, ды куды ім цяпер на кульбачках у госці хадзіці! І тут зноў тая лаўка хваляваць пачынае старэнкіх.

Мар’я Бірыцкая, лучанская сама, з Жукоўскіх. А мужык яс быў семяноў-скі. Сорак гадоў без яго ўжо, а, ведаеце ж, як адной кабеце справіцца з гаспадаркай, паўучастка мела, ды і выхаваць чацвёра дзяцей. Не меў хто дадатковы гроши зарабіць, а трэба было і паршуч-ка, і кароўку ўгадаваць, і каб на падат-кі хапіла... А няграматна сама, невучо-ная — у Расіі маленькая была, а тут якасці ў школу не паслалі, і абышлося. А цяпер, о, са старога які работнік, сілы няма. А работы няма і для маладых. А без работы няма жыцця. Старому — абы дзень да вечара. Тэлевізар ча-сам паглядзіш, ды мала ў чым там раз-бярэшся...

Перакідаюцца весткамі бабулькі, пад гоман гарадскіх унукаў і парожні лёскат камбайна. Усёды адны беды. Вось Васіль памёр; чаго ж паміраць у такія гады, калі да пенсіі толькі што дацягнуў?! А во хлопец з Шымкаў на ровары ў лесе прапаў, хтось бачыў яго, як пад хво-ечкай ляжаў, ды знайсці не могуць... А гэты, вось, да працы, да лесу ездзіць, — сцішае голас бабуля, — калі не вып’е... І вазьмі ты... дажыві. Мрэ люд.

Міра Лукшы
Фота Міхала Лукшы

Грошикаў не было

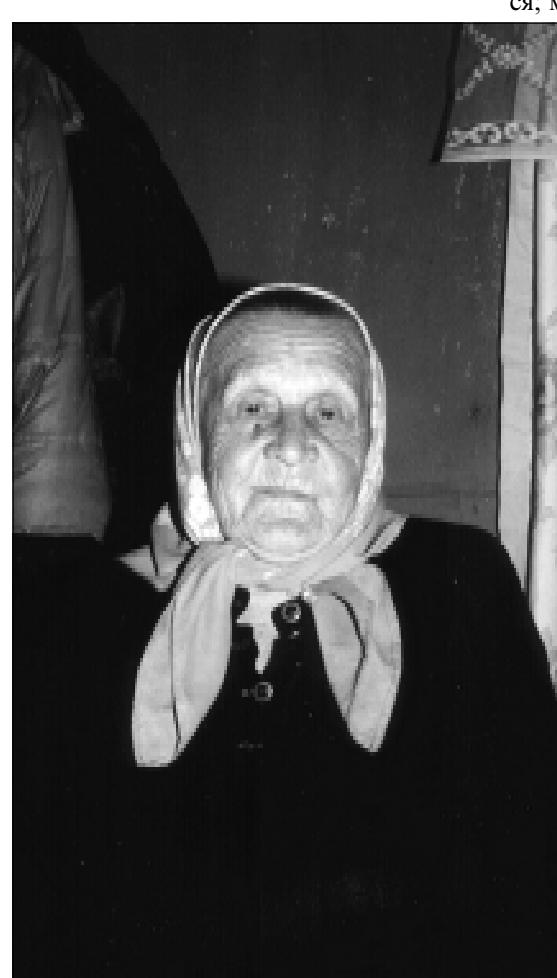
Успаміны Вольгі ДАМБРОЎСКАЙ, жыхаркі Ціванюкоў у Міхалоўскай гміні, народжанай 17 снежня 1915 года.

Як мае бацькі ехалі ў бежанства, то брат у Баранавічах памёр. А я нарадзілася ў забітым месцы, дзе кароў у хаце трымалі; як напаскудзяць, то шуфелем выкідалі. Вярталіся ў 1918 годзе і ў тых жа Баранавічах памерла ад тыфу май мама; май сястрычкы Манькы было тады паўгодзіка. Помню, як баба, татава мама, мяне тады за руку ў шпіталь вяла.

Прыехалі баба, тата, два дзядзькі і нас дзве. Наша хата ў Назарках стаяла; яна і цяпер там стаіць. Не галадалі, бо тата то туды, то туды пайшоў. А мы ў Кухмах сваякоў Казберукоў мелі і яны бабе то тое, то тое дадуць. Баба бульбу з грэцкаю мукою памяшаюць і ў печ. Маньку зацеркай кормяць і пытаяюць мяне, ці не хачу есці.

— Не, не хачу, — адказвала я, — хай Маньку есці, бо я большая.

Мне ўжо што ні далі, то я ела, напрыклад хлеб ці што. У школу хадзіла я адну толькі зіму і то няцэлую, бо прыехалі і за няньку ў Вейкі забралі; было мне тады дванаццаць гадоў. Пасля ўжо, як нем-

ца прагналі, то альфабетаў бралі вучыць і ў мяне ў хаце я цэлую зіму правучылася; многа нас тады такіх было. Але цяпер і прачытаю, і распішуся.

Больш як тры гады дзяцей піль-навала — ад Каляд да Каляд; у розных гаспадароў. То мне сукеначку, чаравічкі, фрачок, хустку дадуць, а грошикаў не было.

Тата ажаніўся з удавою з Шымкаў. Двое дзяцей яна мела і для нас добра была. Гаспадаркі ў нас было трэць трацяка. Як мне споўнілася пятнаццаць гадоў, то я з бабаю хадзіла: куды яна, туды я. У поле хадзіла.

У Сэтак калі Меляшкоў пан быў і туды бульбу хадзілі капаць. Пана я не бачыла, толькі слуга сачыў за намі. Падаў дождж, а я мі-зэрная была. Адна баба з Падазеран галля навалачыла і просіць таго слугу запалку. А ён:

— Пан прыедзе і накрычыць на мяне, што бабы пазбягаюцца, а бульбу не капаюць.

— Ты не кажы, дай агню. Паглянъ: дзяўчук дамярзае.

— Добра! Наце, падпальвайце, толькі каб усе гурбаю не хлынулі.

— І падышоў да мяне:

— Хадзі, нагрэшся, бо змерз-неш.

Завёў мяне да агню, мае башмачкі пас-кідаў, шкарпэткі выслушыў. Бабаў ада-гнай, а мне кажа:

— Будзь, грэйся.

Я адагрэлася. А бабаў то толькі па-крысе браў, бо конама баяўся.

Навесну хадзілі ў дзяржайны лес па-садку садзіць; па дваццаць дзён хадзілі, выбіралі саджанцы і садзілі. У хаце ра-біла, бо гаспадарка была.

Калі немцы на Москву ішлі, то людзі берглі глядзець, якія немцы. І дзевер пай-шоў паглядзець. Абстрыжаны быў і яго немцы забралі і за Адрынкі завялі. Каля Марынкі паставілі і хацелі расстрэляць; яго і яшчэ аднаго. Рашилі ўцякаць. То таго другога, Назарку, адразу забілі, а дзевер, хаця паравілі, уцёк. Пасля ён дзень і ноч у кустах хаваўся. Дзеці кароў пасвілі, ён іх напрасіў і бацькі прыйшлі і дапамаглі. Але яго пасля немец зноў забраў і ўжо не вярнуўся.

У вайну, у 1942 годзе нас на работу ў Германію вызначылі; муж паехаў, а я цяжарная асталася. Тата казаў мne:

— Оля, не едзь, бо дзіця згубіш і буд-зе скітацца.

І муж гаварыў:

— Я адзін паеду, то можа ўцяку.

Але ён у Гданьск, у карны лагер трапіў і загінуў.

Запісаў Аляксандар Вярбіцкі
Фота аўтара

Бабын дар

Падпісала баба Ядзя паперку, што добры сын Адам падсунуў.

Мела баба двух сыноў — кепскага і добра га. Добры працаваў у паліцы, а меншы, горшы, усе мей клопаты — школу быў кінуў, час ад часу папіваў... Калі ажаніўся, быццам бы паправіўся, але, як казаў старышы брат, праз яго ўсе маміны клопаты, хваробы — нервы ёй з'еў.

Праз тыдзень Ядвіга Брукоўская пазнаніла кепскому сыну: Юрачка, зноў не маю чаго есці. Забралі Зося з Адамам усе гроши, мне дзесяць золотых пакінулі... Ужо пару гадоў так апекавалася бабуля яе добрая палова сям'і — рэнту забіралі, калі на кніжку дачцэ, бо бабулі колькі там трэба! А заглядаць не вельмі заглядалі — усе працуць, вучачца... Мае старая тэлевізар, хай глядзіць, калі хоча мець капманію. І „Радыё Марыя”. Званіла тады баба Ядзя не так другому сыну, як нявесты Крысі, каб хоць людскае слова пачуць. Но добрая ў яе нявестка — пры ёй стаў Юрка талкавець. Сама хворая, умее слухаць і пра хваробы, і пра жыццё. І прысылае свякрусе што паесці. Но ж сана не зварыць, не збегае ў краму...

Забралі Крысі з Юркам матку ўрэшце з-пад апекі добра га сына і яго сям'і. Хацела вымэльдавацца бабуля адтуль, з уласнага дому, і даведалася, што гэта ўжо не яе дом, а ўнуччын. Яна ж яго ёй падарыла! Як адварнуць такое штосьці? Бабулі параўні юрысты: пішы завяшчанне на тых, хто сапраўды цябе дахавае да смерці, хто пра цябе дбае, на адказных людзей, якім давяраеш. Но ж можна, на працягу бадай года, калі абдараўвани не выказвае ўдзячнасці, ліквідаваць даравальны запіс. А ў суд выступіць на скасаванне таго запісу. Адвакат быў ўпэўнены, што справа вырашыцца згодна з думкай спадарыні Ядвігі, якая ж тыдзень пасля даравальнага запісу хоча яго адмяніць, маючи падставы. Тым больш, што не была свядомая, што падпісвае, з прычыны разумовага атупення. Суд мей даказаць, з дапамогай псіхіятраў, ці Ядвіга Брукоўская сапраўды 21 лістапада 1995 г. была ў ста-

не, які выключаў свядомае падняцце рапшэння і выказанне волі.

Справа цягнулася чатыры гады, аж да самае смерці бабулі ў псеіхальніцы. Істцы Крысіна і Юры Брукоўская маюць вярнуць адказчыцы Аліне Брукоўской (унучкы) суму 2 003 злотых як зварт коштаў працэсу, а на дзяржаўны скарб — 542,06 зл. як няўплату выдаткаў. Не была дапушчана прапанова істцоў уключыць у працэс даследавання іншых экспертаў псіхіятраў, паколькі суд палічыў, што даследаванне эксперта Ю. В. было „вельмі высокае”, а, па другое, наступная псіхіятычная экспертыза, з увагі на смерць асобы, наконт якое мае быць выдадзеная, „давала б нізкі працэсавы матэрыял”. Прастудаўху ў сведкаў і экспертаў (судовага эксперта Ю. В., уласнае пісціхіятычнае даследаванне Ядвіга Брукоўской на падставе медычнай документацыі, прысланай медычным караператывам „Эскулап” і з чыгуначнай амбулаторыі), заўвага сведкаў адносна яе паводзін, у тым натарыуса, суд не ёсць перакананы, што ў той момант хворая на галаву жанчына была ў такім стане несвядомасці, што была выкарыстана сваякамі. Эксперты сцвердзілі ў даследаванай псіха-арганічны атупенны комплекс (сяродні ўзмоцнены ў час даследавання) і часова нарастаючыя на гэты комплекс дэпрэсіўна-ўяўнія станы. На думку суда, у той час, калі падпісвалася даравальны запіс, Я. Брукоўская не выказвала яшчэ значных атупенных станаў, значыць, магла зусім свядома падпісцца. У наступным скаже рашэння суд сам пытаетца: чаму ў той час не была свядомай, а свядомела раптам праз тыдзень? Калі саставіла натарыяльны тастамент, у якім хацела сваё перадаць у рукі другога сына. А калі справа ў няўдзячнасці, пра якую кажацца адносна сям'і старэйшага сына, дык яна ж не сыні, а ўнучкі дом даравала. А да тae паводзінельга мець ніякіх закідаў — не магла ўспамагаць бабулю фінансава па прычыне таго, што яшчэ вучыцца, а сведкаў няма, што яна неяк сваю бабулю крыйдзіла. Тым больш, што Ядвіга Брукоўская няма ўжо на свете, ды і справы няма...

Лукаш БАРАВІЦКІ

PS. Даныя герояў зменены.

юся і прарабую запаліць трэцюю — ізноў галоўка адляцела. Што рабіць? Ніяк не магу я запаліць агню, які мне вельмі патрэбны. Што гэта абазначае?

МИРАСЛАВА

Кацярына! Ты баялася тae вужакі, быццам бы была яна страшнай, ядavітай кобрай. І сапраўды, калі бы была гэта змяя, дык абазначала б гэта, што ёсць у цябе хітрыя і злонія ворагі. Але ж гэта была толькі вужакі, неядавітая і, як і табе пазней здаўся, цалкам дружалюбна да цябе настаяленая. Аднак жа не цеся занадта і будзь падрыхтаваная: тое, што ты ўцікалі ад гэтай вужакі, можа сведчыць аб тым, што ўсё ж падсцерагае цябе небяспека (можа, у выніку нейкага падарожжа).

Што датычыць твайго сну, Міраслава, дык ён сапраўды цікавы, але, здаецца, лёс можа прынесці табе расчараванні. Запалікі ў сне абазначаюць жыщёўня цяжкасці, праблемы, сварку. Ты хацела іх запаліць, да нечага імкнулася, але нічога з тваіх намераў не выходзіла. А нават, калі б табе і ўдалося запаліць, дык агонь абазнчаў бы дарэмныя мары.

АСТРОН

КАЦЯРЫНА

Астроне! Мне прысніўся дзіўны сон. Такі яшчэ ніколі мне не прысніўся. Быццам я хачу запаліць запалку. Запальваю першую: бах! — галоўка адвялілася ад запалкі. Прабую запаліць наступную. Запалка крыху загарэлася і згасла. Я не зда-

Продаж на камп'ютэры

„Schab w sieci” — пад такім загалоўкам „Газета выбарчая” (8.06.2000 г.) паведамляе аб стварэнні віртуальнай біржы (www.netbrokers.com.pl) сельскагаспадарчых прадуктаў. Пакуль паўстае інфармацыйная інтэрнетавая база пра тое, што можна купіць і прадаць. Потым, нават на рускай і англійскай мовах можна будзе прапанаваць пакупку або продаж мяса, збожжа ці фруктаў.

Многа спецыялістычных часопісаў піша пра масавае з'яўленне віртуальных крамаў і бірж. Менш іх у Польшчы ці ў Еўропе, затое больш у Амерыцы.

Пішу аб гэтым у кантэксле фатаграфіі з апошняй старонкі „Нівы”: „Еўрасаюз як ты мне мілы”. Інтэрнэт — гэта шанц для ўсіх, хто захоча збыць свае прадукты без аплачування многіх пасрэднікаў у гандлёвым ланцуругу: вытворца — пасрэднікі — аптовікі — розничны гандаль. Перш за ўсё ствараеца магчымасць дайсці з інфармацыйнай пакупнікі ўсюды, хача б у Амерыцы ці ў Аўстралиі. А ён жа таксама можа без ніякіх перашкод дабрацца да інтэрнетавых старонак такой біржы, напрыклад, біржы суполкі NetBrokers або і старонак суполак з Гайнаўскай гміны.

Нехта падумае, што то зноў піша не папраўны аптыміст, які верыць, што нешта можна зрабіць для паляпшэння жыцця жыхароў Польшчы. Б. Я не толь-

кі ўпэўнены што можна, але нават ведаю, што гэта магчыма. І многа капіталу на гэта не трэба, тым болей, што той Еўрасаюз беззвратна дае гроши на гэта. А вось нашы козыры:

— добрая тэлекамунікацыйная інфраструктура — хто званіў на Беласточыну той ведае, што без перашкод можна дазваніца,

— сельскагаспадарчая прадукцыя не горшшая, чым гаспадарак з Велькапольскі,

— даехаць у кожны куток Бельшчыны ці Гайнаўшчыны таксама можна — дарогі тут някепскія,

— і на канец, думаю, ёсць свядомасць перамен.

Як гэту задуму здзейсніць на практыцы? Гэтае пытанне таксама не вельмі складанае. Сейм пастановіў, што сяляне могуць гуртавацца для здзейснення сваіх мэт, напрыклад, каб купіць камбайн. Тады для такога згуртавання можна прызначыць прэферэнцыйныя крэдыты цільготы ў падатках. Затым можна згуртавацца для пакупкі камп'ютэра з абсталіваннем, каб можна было выслаць у свет інфармацыю, што можам збыць, напрыклад, 100 тон жытга, 20 тон мяса. Хто канкрэтна мае гэта зрабіць? Думаю, што ёсць многа адкуваных сыноў і дочак беларусаў з нашых вёсак і гарадоў. Трэба іх толькі знайсці.

Міхась КУПТЕЛЬ

Адзін паліцыянт — не паліцыянт

Чарговая рэформа ў паліцыі давяла да таго, што ў гмінах працуе менш паліцыянтаў. У пачатку гэтага года ў Арлянскай гміне было двух паліцыянтаў, цяпер — адзін, які па новаму завеща ўчастковым. Статыстычны даныя паказваюць, што лік парушэння закону скараціўся, аднак жыхары адчуваюць частую адсутнасць функцыянеры на мясцовым пастарунку.

Стан бяспекі на тэрыторыі Арлянскай гміны, у параўнанні з іншымі гмінамі Бельскага павета, можна лічыць добрым, — сказаў радным на ліпеньскай сесіі начальнік прэвентыўнага аддзялення Павятовай камендатуры паліцыі ў Бельску-Падляшскім камісар Раман Якімюк. — І менавіта таму працуе тут адзін паліцыант, адэкватна да сітуацыі. У першым квартале гэтага года здарылася 21 злачынства, з ліку якіх 12 датычыла грабяжоў, а толькі 3 пагражалі жыхары і здарою чалавека. Большасць узломаў была выкрыта і вядучца судовыя працэсы. Невялікай была таксама колькасць правапарушэнняў — 17, большасць з якіх датычыла дарожнага руху і дробных крадзяжоў. За гэты час на тэрыторыі Бельскага павета

здарылася ажно 400 правапарушэнняў. І хця статыстыка не аддае поўнасцю праблемы, то і пры адным паліцыянце жыхары Орлі могуць адчуваць сябе бяспечнымі, — адзначыў начальнік.

Усе радныя, апрача мяне, адбрылі інфармацыю камісара Рамана Якімюка і не ставілі яму пытанняў. Я ў сваім выступленні звярнуў увагу на недарэчнасць звязаць нізкую злачыннасць са спіласцю паліцыйных кадраў. Калі на месцы не будзе паліцыянта, то ў выпадку дробных крадзяжоў і не пагражачых жыццю дарожна-транспартных здарэнняў людзям не будзе каму паведаміць аб іх. Тады статыстыкі стануть для паліцыі больш аптымістычнымі.

— Я разумею, што аднаму паліцыянту цяжка праводзіць акцыі, асабліва ноцчы, — сказаў камісар Якімюк. — Другі паліцыянт у Орлі будзе. Неўзабаве мае прыйсці да нас двое новых работнікаў і адзін з іх трапіць у Орлю.

Статыстыка статыстыкай, а жыццё ўносіць свае карэктывы. Аднаго паліцыянта на гміну з чатырохтысчным насељніцтвам зусім малатава, лічач жыхары.

Міхал Мінцэвіч

Найпрыгажэйшы панадворак

У Нараўчанскай гміне падвялі вынікі конкурсу на найпрыгажэйшы вясковы панадворак ды прыдамашні агародчык. Першое месца конкурсная камісія прызначыла Лене Харкевіч з Плянты, другое раўнапраўнае — Крысціне Скеп-

ка і Крысціне Грэсюк з Новага Ляўко-ва ды трэцяе месца — Ірэне Кіндзюк з Нараўкі. Вылучэнні атрымалі: Сцяпан Кот з Нараўкі, Крысціна Скепка з Семяноўкі і Надзея Адамюк з Ахрымоў.

(яш)

Niva

ТЬДНЕВІК
БЕЛАРУСАЙ
У ПОЛЬШЧЫ

Выдавец: Праграмная рада тыднёвіка „Niva”.

Старшыня: Яўген Мірановіч.

Адрас рэдакцыі: 15-959 Бялосток 2, ul. Zamenhofa 27, skr. poczt. 149.

Тэл./факс: (0 85) 743 50 22.

Internet: <http://www.kurier-poranny.com/niva>

E-mail: niva@kurier-poranny.com

Zrealizowano przy pomocy finansowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Галоўны рэдактар: Віталь Луба.

Сакратар рэдакцыі: Аляксандар Максімюк.

Рэдактар „Зоркі”: Ганна Кандрацюк-Свярбурская.

Публіцысты: Мікола Ваўранюк, Аляксандар Вярбіцкі, Ганна Кандрацюк-Свярбурская, Міраслава Лукша, Аляксей Мароз, Ада Чачуга, Паўліна Шаффран.

Канцылярыя: Галіна Рамашка.

Камп'ютэрны набор: Яўгенія Палоцкая, Марыя Федарук.

Друкарня: „Orthodruk”, ul. Składowa 9, Białystok.

Tekstów nie zamówionych redakcja nie zwraca. Zastrzega sobie również prawo skracania i opracowania redakcyjnego tekstu.

za treść ogłoszeń redakcja nie ponosi odpowiedzialności.

Prenumerata: 1. Termin wpłaty na prenumeratę na IV kwartał 2000 r. upływa 5 września

Ніўка

Фота Ганны КАНДРАЦЮК

Апісанне часу канца свету двудушных

„Часопісу” прысвячую

Ці то праўда ёсьць, скажэце, што няроўна дзеліць Бог?
Справядлівасць ёсьць на свеце, бо няма аднакіх двох.
Кожны погляд мае права мець і выказацца сам.
Без пасрэднікаў заяву Богу скласці ў вечны храм.
Перш за ўсё, на роднай мове можаш Госпаду сказаць
Ці ў малітве адмысловай, ці сваю падзяку даць,
Уласным словам, як умееш, з сэрца што плыве яно.
Ён усе мовы разумее, пераводзіць іх у адно:
Бацька — Я, вы — Мае дзеці, у любvi жывіце ўсе,
Ушануйце праўду ў свеце, а Маё аддайце мне.
Мне належыць пакаранне; Я — Суддзя ваш і Алтар.
Вас ратуе пакаянне, сэрца чыстае і твар.
Няхай вас не прымушаюць да маўчання аўчары,
Бо калі заганы маюць, сорам ім у іх двары.
Па пладах пазнаеш дрэва, вага веры — не ў славах.
Які сэнс у парожніх спевах, калі сэрца ў іх няма?
Палітычна ўсё „папраўна”, а мірское ўсё — дзярмо.
З д’яблам вып’еш келіх спраўна, паплыўеш ты з ім на дно.
І не трэба пераймацца; не за праўду любіць „свет”.
З Богам той, хто мае рацю, мову родную газет.

Вандал АРЛЯНСКІ

„Даўціны” Андрэя Гаўрылюка

Размаўляюць дзве сакратаркі:
— Якая ў цябе прыгожая спаднічка!
— А ці ты калі бачыла на мне што
брыдкае?
— А як жа!
— Менавіта?

— Старога дырэктара.

* * *

Чапаеву, вярнуўшамуся з Пецем
з камандзіроўкі, трэба напісаць спра-
ваздачу.

— Як гэта зрабіць? — пытае Пецю.

— Трэба напісаць, што там рабілі.

— Пілі гарэлку.

— Не, так пісаць справаздачу нель-
га, справаздача павінна быць сур’ёнай.
Напрыклад, пра знаёмства з прафесій-
най літаратурай.

Чапаеў піша: „Мы з Пецем купілі
у магазіне дзве кніжкі і прачыталі,
а пасля прадалі вокладкі і яшчэ адну
прачыталі. Затым пайшлі ў бібліятэку
і там сустрэлі камісара Фурманава — ён
быў ужо добра начытаны”.

* * *

Янка прыязджает ў міністэрства і про-
сіць, каб надзялілі яго трима тысячамі
цэглай.

— Навошта яны вам? — пытаюць
чыноўнікі.

— На гаспадарчы эксперымент.

Надзялілі. Праз год Янка зноў пры-
язджае па цэглы.

— Зноў на гаспадарчы эксперымент?

— Пытаюць яго.

— Так.

Чыноўнікі зноў надзялілі, але заха-
целі пабачыць, у чым заключаецца той
эксперымент. Паехалі да Янкі і бачаць,
што ён сядзіць над ракою і час ад часу
кідае ў яе цэглы.

— Што робіш? — пытаюць.

— Вось так думаю і думаю, чаму ад
прамавугольных цэглай разыходзяцца
круглыя хвалі.

* * *

Пасля другой бутэлькі Федзя пры-
знаеца сябру:

— Помніш, як за апошні квартал ты
не атрымаў прэмію?

— Ну і што?

— Гэта мая работа! А помніш, як далі
табе выгавар? Гэта таксама мая работа.

Сябра наканец знерваваўся:

— А ты помніш, як два гады таму на-
радзілася вам дзіця? Гэта мая работа!

Героі нашага часу

Кім варта быць? Кім ты, малеча, будзеш, калі вырасцеш?

Наколькі бацькі аддаюць перавагу тэлевізуру з ягонымі выхаваўчымі магчымасцямі, можам даведацца, які ўзор праныецца малым, якія праз пару гадоў запалоняць свет і будзець у ім гаспадарамі. У мульціках прадстаўляеца вобраз чалавека усамоцнага дзякуючы зброі і тэхнікам барацьбы. Адзін з герояў вучыць малечаў жыццёвой мудрасці: „Калі не можаш яго перамагчы — **купі яго!**” Герой, якога немагчыма знішчыць фізічна (нават разарваны на часткі, усё дзеянічае!) — абсалютны ўладар, якому павінны ўсе служыць, ён па-над усім істотамі і правам. Героі мультфільмаў забіваюць бязлітасна, знішчачуюць ворага адмысловымі спосабамі, паводзяць сябе брутальна, агресіўна, нахабна. Зверства і беспрыкладнае варварства дамініруе ў фільмах для нашых дзетак, а магчымасць хвіліны рэфлексіі забівае прарэзлівы шум і гам. Асабліва японская мультфільмы, масава прадукаваныя з дапамогай камп’ютэрнай тэхнікі, не маюць нічога больш чым крик, візаг, прымітывная лінія ды колер і вытрашчаныя, на палову твару, жахлівия вочы герояў... Так можа выглядаць канец свету педагогікі. Увогуле свет нармальны. Страх мець унукай.

Страх мець унукай тым, хто часу не мае, каб адараўаць іх ад тэлевізура. І самому адараўацца ад яго, каб заняцца чым іншым, чым Радыгі якія ды Эсмеральды. А то, куды ні сунься, чуваць, як бабулькі ўсялякія, замест пра ўнукай сваіх, то ўсё пра клопаты нейкіх Блейкаў ці Анджэлаў, **моды на сукцэс** (ци наадварот). Праўда, сам часам гляну на экран, як мая Агата знерухомела, як зачараўаная, узіраеца

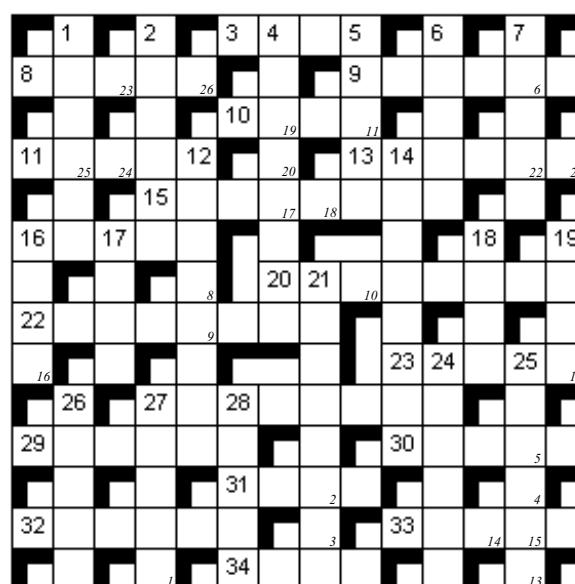
ў „акно ў свет”, і бачу, што мо варта было б пазахапляцца: якія яны, усе героі тыя, прыгожыя. І ўсё простае — паганыя характар можна адразу пазнаць хоць бы па нехарошых вачах... А як яны, тыя адмоўныя героі, дзеянічаюць на гледачоў: так дакучаць, што ненавідзіць іх больш за ўсё на свеце! Агата гатова праста бегчы на ратунак экраннай няяніцы, якой жыць не дае адзін гад і цэляя яго паганая тусоўка. І так мучыць тая пачвара ту светлу душачку кожны дзень, 60 хвілін з паўдзенем на рэкламу, з паўдзенем альбо і болей. Так што калі фільм канчаецца, вядома, хэп-эндам, гледачы шчаслівія, што ўсё добра завяршилася, найчасцей шлюбам няшчасных, пакутуючых разам з імі такі кавал часу! Якая палёгка на сэрцы!

А хто любіць кроў, гвалт ды выбухі, таксама знайдзе ўсё гэта на tym жа канале, бо ж дагадзіць кожнаму гледачу трэба. А што і дзеці глядзяць?.. Для іх жа ў рэкламы (вядома, без тых пра пракладкі і тампоні), каб ведалі, чаго вымагаць ад бацькоў. Мой знаёмы хлапчук асабліва захапляецца машынамі-цацкамі, якія ў кожную хвіліну можаш замяніць у работы-забойцы, страляючыя агнём. І бегае з такім аўтаматам за бацькамі і дзядамі: я цябе заб’ю! Раз схапіў я таго малыца, як у мяне пацэліў, і намерваўся добра адлупаваць яго па штоніках. Бо то ўжо не першы раз, як мяне забіць хоча. Нервы мне пусцілі. Дык я наскочыць на мяне ягоная бабуля! Кажа, **выгадуй**, пасля бі чужое. Вось менавіта: выгадуй. Выкармі, адзень, дай **усё**, і не пярэч, і хай робіць што хоча! Аблаяў я іх усіх, і старых, і малога, дык перастаў быць знаёмым.

Нудны раблюся, ці што?

Вандал АРЛЯНСКІ

Крыжаванка

Гарызантальна: 3. невялікі асобны манастыр у глухой мясцовасці, 8. злаві залатую рыбу, 9. сталіца Анголы, 10. дзяржаўная мова Пакістана, 11. плыт для пераправы цераз раку або праліў людзей і грузаў, 13. запалохванне з мэтай стварэння выгадных сабе абставін,

15. цвёрдае ядро ў некаторых пладах, 16. насякомае-крывасмок, 20. Іван, савецкі маршал, камандаваў 1-м Прыйбалтыйскім фронтом, 22. мінерал, серкаватае або мыш’яковістое злучэнне металаў з групой жалеза, медзі, кобальта або никеля, 23. старажытнагрэчскі драматург (525-456 да н.э.), 27. прыбор для візуальнага ўнутранага абследавання стравініка, 29. пласкадоннае быстраходнае маторнае судна, 30. сігнал трывогі з выпадку бедства, які падаецца пры дапамозе звана, 31. звязнне вакол галавы на карцінах рэлігійнага зместу, 32. Вінчэнца, італьянскі кампазітар, аўтар опер „Норма” і „Пуритане”, 33. сталіца Япо-

ніі, 34. тканіна з выдзяленняў вусеня шаўкапрада.

Вертыкальна: 1. усходні платан, 2. архітэктурны і скульптурны стыль VI-VIII ст.ст., які вызначаецца дэкаратыўнай пышнасцю дэталей, 4. адміністрацыйны цэнтр штата Парана ў Бразіліі, 5. масляністое рэчыва ў жывёльных і раслінных тканках, 6. узброеная барацьба, 7. вадкасць, насычаная варом таго, што ў ёй варылася, 12. рух павек, 14. баян з фартэпіяйнай клавіятурай, 16. цвёрдае паліва, якое атрымліваецца з каменнага вугалю або торфу, 17. ужываецца для мыція, 18. выражасць весялосці, радасць, 19. крылатая звышнатуравальная істота, 21. Аркадзь, савецкі этнограф і рэлігіязнавец, даследчык культуры сібірскіх народаў (1910-1968), 24. адсутнасць хваляванняў, 25. дзяржава з Міланам, 26. Рэйнгальд, савецкі кампазітар (1875-1956), 27. нарыс, 28. горад у Далматыі між Трогірам і Кнінам.

(Ш)

Рашэнне крыжаванкі складаецца з літары з пазначаных курсівам палёў. Сядзічы на працягу месяца прышлюць у рэдакцыю правільныя рашэнні, будзець разыграныя книжныя ўзнагароды.

Адказ на крыжаванку з 31 нумара

Гарызантальна: сілуэт, хазары, апілкі, ваза, рэал, проціядзде, крос, Дака, вестка, піянер, сандал.

Вертыкальна: сінява, этап, хакі, рытуал, ілюзіяніст, запрос, рэзеда, Крыспі, Кабрал, веер, каса.

Рашэнне: Ян Заброцкі.

Кніжныя ўзнагароды высылаем **Миха-лу Байко і Лукашу Пацэвічу** з Беластока.